

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

Dr. Petre DUȚU
Dr. Alexandra SARCINSCHI
Cristina BOGZEANU

APĂRAREA NAȚIONALĂ, ÎNTRE VIZIUNE ȘI REALITATE, LA ÎNCEPUT DE MILENIU

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DUȚU, PETRE

Apărarea națională între viziune și realitate, la început de mileniu / dr. Petre Duțu, dr. Alexandra Sarcinschi, Cristina Bogzeanu. – București : Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-660-072-9

I. Sarcinschi, Alexandra

II. Bogzeanu, Cristina

355.4

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- *Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor*

ISBN: 978-606-660-078-1 (on-line)

CUPRINS

Argument.....	5
Capitolul 1	
Statul și apărarea națională.....	7
1.1. Superputeri și mari puteri.....	12
1.2. Țările BRICS.....	26
1.3. State eșuate.....	40
Capitolul 2	
Apărarea statelor în viziunea organizațiilor	
interguvernamentale internaționale.....	44
2.1. Apărarea statelor în concepția ONU.....	44
2.2. Apărarea statelor în concepția NATO.....	50
2.3. Apărarea statelor în concepția UE.....	58
Capitolul 3	
Factori cu impact asupra concepției	
și organizării apărării naționale.....	65
3.1. Factorii materiali și imateriali cu impact	
asupra conceperii și organizării apărării naționale.....	65
3.2. Sistemul factorilor cu impact asupra	
conceperii și organizării apărării naționale.....	67
Concluzii.....	76
Bibliografie.....	78

National Defence between Vision and Reality at the Beginning of the Millennium

Summary

• Foreword • States and national defence * *Superpowers and great powers* * *BRICS countries* * *Failed states* • States' defence according to intergovernmental international organizations * *State's defence according to UN* * *State's defence according to NATO* * *State's defence according to EU* • Impact factors on the design and organization of national defence * *Material and immaterial factors on the design and organization of national defence* * *The system of impact factors on the design and organization of national defence* • Conclusions • Bibliography

Abstract

The beginning of the new Millennium did not come with the long-awaited stability, peace and security, but with old and new security challenges, risks and threats. Phenomena such as globalization, climate change, economic crisis, international migration, chaotic urbanization, uneven changes in the structure of world population, competition for resources, etc. have triggered the need for reevaluating the basis for national defence.

This paper is focused on the idea that national defence, as an obligation of the state and a right of its citizens, is strictly dependent both on the impact factors on the vision and the achievement of national defence and on the nature of the international environment.

ARGUMENT

Începutul noului mileniu nu a venit cu mult-așteptata stabilitate, cu pace și securitate locală, regională și internațională. Dimpotrivă, acesta a accentuat vulnerabilitățile și a adus cu sine vechile provocări, riscuri, pericole și amenințări în materie de apărare și securitate pe care le-a completat cu acțiuni neconvenționale, asimetrice și hibride. Toate acestea au amplificat haosul din relațiile internaționale de după suita de evenimente declanșate în anii '90.

În plus, fenomene precum globalizarea, schimbările climatice, criza economico-financiară mondială, migrația internațională, urbanizarea haotică, creșterea rapidă a populației lumii îndeosebi în statele subdezvoltate și în curs de dezvoltare, îmbătrânirea populației în țările dezvoltate, competiția mondială acerbă pentru resurse naturale (resurse energetice, apa potabilă, materii prime strategice) au pus și pun presiune pe statele naționale în ceea ce privește realizarea apărării naționale¹.

Necesitatea conceperii, planificării, organizării și punerii în practică a apărării naționale este impusă de ansamblul fenomenelor menționate mai sus și de crearea unui climat local, național, regional și mondial propice dezvoltării durabile, pe toate planurile, a fiecărei țări.

În acest sens, trebuie să se facă distincție între viziunea fiecărui stat privind apărarea națională, văzută ca nivel de aspirație sau ambiție, și realitatea construcției unui sistem de apărare națională viabil. Nivelul de aspirație sau ambiție al unui stat în domeniul apărării naționale poate fi foarte înalt, dar existența reală a unei asemenea apărări este strict condiționată de o serie de factori economici, socio-demografici, politici, militari și de mediu. În opinia noastră, acești factori alcătuiesc un sistem deschis și, prin urmare, ei se

află în raporturi de interdependență și complementaritate atât pe plan intern, cât și extern.

Pornind de la aceste considerente, vom structura demersul nostru științific pornind de la modalitatea în care *statele își concep și organizează apărarea națională* (superputeri și mari puteri, puteri emergente și state eșuate). Vom descrie succint concepția statelor privind apărarea lor națională, dar și resursele ce stau la baza realizării acesteia. În acest context, apreciem că există *două modalități* de concepere și realizare a apărării naționale: *apărare individuală*, realizată efectiv prin eforturi proprii ale statului național și *apărare colectivă*, realizată în cadrul unei și printr-o alianță politico-militară. De asemenea, vom face referire la *apărarea statelor în viziunea organizațiilor interguvernamentale internaționale* (ONU, NATO, UE). Ne vom opri doar asupra acestor trei organizații întrucât sunt, la ora actuală, cele mai semnificative în materie de apărare și securitate, pe de o parte, și toate acționează și în spațiul de interes pentru România, pe de altă parte. În fine, în urma analizei, vom sintetiza *factorii cu impact asupra concepției și organizării apărării naționale*.

Întregul nostru demers științific va fi centrat pe ipoteza următoare: *apărarea națională, ca obligație a statului și drept al cetățenilor acestuia, este strict dependentă atât de factorii interni materiali și imateriali, cât și de caracteristicile mediului internațional de securitate*.

Studiul nostru se va încheia cu o serie de concluzii referitoare al apărarea națională la începutul mileniului trei.

¹ O abordare *in extenso* a acestei problematice în Petre DUȚU, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, București, Editura UNAp „Carol I”, 2012, pp. 20-58.

Capitolul 1. STATUL ȘI APĂRAREA NAȚIONALĂ

Analiza conceptului de apărare națională trebuie să pornească, în mod evident, de la definiția sa. Această definiție este abordată diferit de la stat la stat, însă esența este aceeași: apărarea națională cuprinde ansamblul de măsuri și activități adoptate și desfășurate de stat în scopul de a garanta suveranitatea națională, independența și unitatea statului, integritatea teritorială a țării și democrația constituțională². Aspectele legate de apărarea națională sunt supuse periodic revizuirii cu scopul adaptării la evoluția caracteristicilor mediului internațional de securitate, iar forurile naționale dețin rolul principal în acest proces.

Pe lângă abordarea strict politică și militară, problematica apărării naționale a fost tratată de-a lungul timpului din perspective diverse: de la drept la economia managerială. Astfel, pot fi aduse în discuție următoarele aspecte: dreptul la apărare națională, apărarea națională ca bun public, monopolul asupra apărării naționale etc.

În literatura de specialitate, dreptul la apărare națională este dreptul de a folosi forța necesară și proporțională împotriva unui atac armat sau a unei amenințări iminente a unui atac armat la adresa independenței politice sau integrității teritoriale a unui stat³. În acest context, sunt invocate adesea două puncte de vedere: pe de o parte, dreptul la apărare națională trebuie privit ca exercitarea colectivă a dreptului la auto-apărare, iar pe de altă parte apărarea națională este redusă la alte valori pe care indivizii le pot împărtăși și pe care doresc să le apere. Aceste abordări sunt supuse și ele criticilor, prin aceea că acțiunea și reacțiunea sub cupola apărării naționale presupun pierderea de viați omenești, ceea ce neagă ideea de auto-apărare individuală. De asemenea, mai sunt identificate două abordări menite să justifice dreptul la apărare națională: prima se referă la faptul că *unele state* au dreptul la apărarea independenței politice și integrității teritoriale

² *Legea nr. 45 din 1 iulie 1994. Legea apărării naționale a României*, Cap. 1, Art. 1, URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame.

³ David R. MAPEL, „The Right of National Defence”, în *International Studies Perspectives* nr. 8/2007, pp. 1-15.

atunci când acestea constituie mijloace necesare pentru protejarea instituțiilor politice interne legitime, iar cea de-a doua postulează că *toate statele* au dreptul moral și legal de a-și apăra independența politică și integritatea teritorială ca prevedere a dreptului internațional.⁴ David R. Mapel, profesor asociat la Universitatea din Colorado, analizează toate aceste puncte de vedere și creionează un cadru mult mai cuprinzător pornind de la instituțiile politice interne pe care le consideră a fi legitime atunci când protejează anumite drepturi umane de bază prin intermediul domniei legii. În plus, analiza sa se bazează și pe premisa că „democrația minimală” este, de asemenea, o condiție pentru legitimitatea internă atunci când democrația poate fi instituită fără a compromite drepturile umane de bază. În acest context, Mapel afirmă că statele care și-au dezvoltat singure forme istorice de guvernare legitimă au dreptul moral la auto-apărare. Alături de această legitimitate internă, dreptul internațional constituie baza apărării naționale și, astfel, toate statele au dreptul moral la apărare națională în măsura în care aceasta reprezintă și apărarea legislației internaționale. Mai mult, justificarea dreptului la apărare națională trebuie să includă și motivare în ceea ce privește necesitatea, iminența și proporționalitatea. Mapel concluzionează că, deși aceste elemente sunt esențiale, totuși, în anumite cazuri, ele fac apărarea națională să nu fie permisă din punct de vedere moral deoarece independența politică, controlul teritorial și instituțiile politice legitime nu justifică întotdeauna distrugerile cauzate de război.⁵

O altă perspectivă asupra apărării naționale este conturată din sfera economiei manageriale. Aceasta este considerată un bun public, a căru definiție justifică alăturarea celor două sfere: produs sau serviciu ce, dacă este consumat de către un singur individ, nu reduce cantitatea disponibilă pentru ceilalți indivizi⁶. Mai mult, apărarea națională nu este exclusivă, în sensul că beneficiază de ea atât cetățenii care plătesc taxele și impozitele existente la nivel național, cât și cei care nu le plătesc. Apărarea națională poate fi unul dintre cele mai costisitoare bunuri publice. De exemplu, SUA, în anul 2012, au alocat

⁴ Idem, p. 2.

⁵ Idem, pp. 13-14.

⁶ Mark HIRSCHHEY, *Fundamentals of Managerial Economics*, Cengage Learning, 2009, Ohio, p. 632.

apărării 646 miliarde USD, însemnând aproximativ 4,7% din PIB, iar pentru anul 2013 au anunțat un buget de 623,4 miliarde USD⁷, peste 1.900 USD/cap locuitor⁸. Există opinii pro și contra față de acest nivel al cheltuielilor pentru apărare, însă nu există dubii asupra faptului că bugetarea apărării este necesară.

Problematica apărării naționale mai poate fi privită și din perspectiva monopolului asupra acesteia. În anul 2003, Institutul Ludwig von Mises edita *The Myth of National Defense: Essays on the Theory and History of Security Production*, lucrare ce propune o nouă perspectivă asupra apărării, în care ideea că statul este singurul actor care poate furniza apărare națională adecvată este considerată un mit periculos.⁹ Autorii pornesc de la premisa că în dezbaterile despre apărarea națională pot fi aduse în discuție două asumții larg acceptate, dar contradictorii. Pe de o parte, se afirmă că orice formă de monopol este dăunătoare din punctul de vedere al consumatorilor, prin aceea că reprezintă un privilegiu exclusiv garantat de către un unic producător de bunuri sau servicii care stabilește singur nivelul de calitate și prețurile acestora. Pe de altă parte, asigurarea securității trebuie să fie realizată de către autoritățile naționale și reprezintă principala lor funcție, în sensul protejării vieții, libertății și proprietății și al reducerii/eliminării violenței interne și externe. În acest context, apărarea națională reprezintă un monopol al statului ce, conform primei asumții, nu este de dorit, dar care, conform celei de-a doua asumții, constituie o necesitate și, pe baza acestei contradicții, autorii acestei lucrări susțin ideea privatizării apărării și securității naționale îndelung dezbătută în ultimul deceniu atât pro, cât și contra.

În cele ce urmează, vom analiza concepția asupra apărării naționale existentă în momentul de față, pornind de la statutul țării

⁷ *United States of America*, în "Military Technology" no. 1, 2012, p. 34. International Security & Counter Terrorism Reference Center, EBSCOhost (accesat la 27 martie 2013).

⁸ Conform US Census Bureau, la data de 28 martie 2013, populația SUA era de 315.568.964 locuitori. URL: <http://www.census.gov/main/www/popclock.html> (accesat la 28 martie 2013).

⁹ Hans-Hermann HOPPE (ed.), *The Myth of National Defense: Essays on the Theory and History of Security Production*, Ludwig von Mises Institute, Alabama, 2003.

respective pe scena internațională, anume: superputeri, mari puteri, puteri emergente și state eșuate. Pentru fiecare dintre statele selectate din aceste categorii, vom realiza o analiză detaliată atât a principalelor documente oficiale în domeniul apărării naționale, cât și a datelor generale preluate din statistici internaționale.

Termenii de *superputere* și *mare putere* sunt specifici teoriei relațiilor internaționale și se referă în special la statutul pe care respectiva țară îl deține în sistemul internațional. Există mai multe puncte de vedere asupra actualului sistem internațional ce este definit fie ca multipolar, fie ca policentric¹⁰, nonpolar¹¹ sau chiar unimultipolar¹².

În prezent există dezbateri aprinse asupra oportunității de a mai folosi termenul de superputere. Pe de o parte, Samuel P. Huntington afirmă în 1999 că sistemul internațional este de natură *unimultipolară*, cu o superputere și mai multe mari puteri, aducând în discuție importanța Braziliei, Rusiei, Indiei, Chinei și Africii de Sud¹³ cu șapte ani înainte de primul summit BRIC (BRICS, prin alăturarea Africii de Sud în anul 2010). Pe de altă parte, Jeffrey D. Sachs continuă să argumenteze în anul 2012 că sistemul internațional se transformă dintr-unul unipolar, dominat clar de către SUA, în unul *cu adevărat multipolar*, în care SUA, UE, BRICS și puteri mai mici (precum Turcia) au importanță regională, dar nu doresc să își asume rolul de lider global în special din cauza poverii economice asociate¹⁴. Mai mult, într-un raport al Consiliului Național pentru Informații al SUA, se preconizează că SUA vor pierde statutul de superputere până

¹⁰ Daniel MÖCKLI (ed.), *Strategic Trends 2012. Key Development in Global Affairs*, Center for Security Studies, ETH Zurich, 2012, p. 12, URL: www.sta.ethz.ch.

¹¹ Richard N. HAASS, „The Age of Nonpolarity”, în *Foreign Affairs*, mai-iunie 2008, vol. 87, nr. 3, pp. 44-56, EBSCO, International Security & Counter Terrorism Reference Center.

¹² Samuel P. HUNTINGTON, „The Lonely Superpower”, în *Foreign Affairs*, martie-aprilie 1999, vol. 78, nr. 2, pp. 35-49, EBSCO, International Security & Counter Terrorism Reference Center.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Jeffrey D. SACHS, „The Challenges of a Multipolar World”, în *Social Europe*, April 2012, URL: <http://www.social-europe.eu/2012/04/the-challenges-of-a-multipolar-world>.

în anul 2030, însă nicio țară, nici China și nici India (despre care același raport prognozează că va depăși China din punct de vedere economic), nu va deveni putere hegemonică¹⁵. Puterea va fi distribuită în rețele și coaliții ale unei lumi multipolare, fiind modificată însăși natura sa.

În cele ce urmează, vom folosi în continuare termenii de *superputere* și *mari puteri* în scop operațional, dar și pentru a ilustra faptul că, încă, SUA dețin rolul principal pe scena internațională.

Superputerea reprezintă un stat care deține o poziție principală în sistemul internațional, are capacitatea de a influența evenimentele și își poate proiecta puterea oriunde în lume în funcție de interesele proprii¹⁶.

Marile puteri sunt statele care au capacitatea de a-și exercita influența la scară globală. Puterea acestora își are sursele și se manifestă în toate domeniile vieții sociale, în special în domeniul economic, militar, diplomatic și cultural. În mod formal, statutul acestor mari puteri este recunoscut prin participarea la instituții și organizații internaționale, precum Consiliul de Securitate al ONU.¹⁷

Întrucât pe scena internațională SUA sunt privite încă drept superputere, Germania, Marea Britanie și Franța sunt considerate mari puteri, iar un număr de puteri și puteri în plină dezvoltare sunt deja coagulate sub denumirea de BRICS (Brazilia, Federația Rusă, India, China și Africa de Sud), vom analiza problematica apărării naționale pe trei categorii de state, fără a ignora, însă, statele eșuate, al căror rol în configurarea mediului internațional de securitate este deosebit de important:

- superputere și mari puteri: SUA, Germania, Marea Britanie și Franța;
- mari puteri și puteri emergente: țările BRICS;

¹⁵ National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, December 2012, p. iv, URL: www.dni.gov/nic/globaltrends.

¹⁶ Pentru o abordare *in extenso* a acestei problematice, a se vedea Alexandra SARCINSCHI, *Rolul actorilor statali în configurarea mediului internațional de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.

¹⁷ Ibidem.

- state eșuate: Somalia, Republica Democrată Congo și Sudan¹⁸.

1.1. Superputeri și mari puteri

SUA, Germania, Marea Britanie și Franța reprezintă principalii contributori statali la realizarea securității internaționale atât prin participarea la organizațiile de securitate internaționale, cât și prin inițiative naționale ce pot fi corelate cu concepte precum *soft power* sau *smart power*. Statutul acestor state este expresie, în principal, a puterii lor economice, suma produsului intern brut ale celor patru țări constituind peste o pătrime din produsul intern brut al lumii (vezi figura nr. 1).

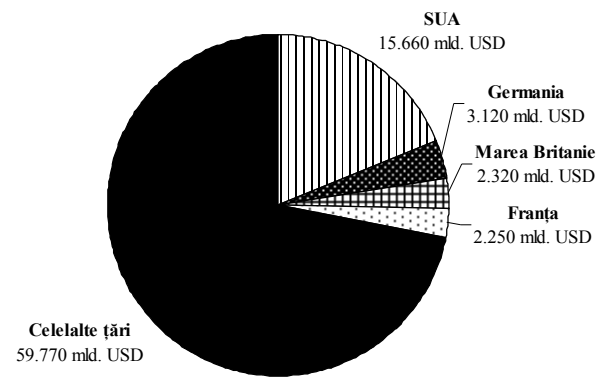

Figura nr. 1: Produsul intern brut în lume în anul 2012¹⁹

¹⁸ Selectarea celor trei state eșuate este realizată pe baza Indexului Statelor Eșuate, fiind alese pentru analiză primele trei situate în respectivul clasament. A se vedea The Fund for Peace, *Failed States Index 2012*, 2012, URL: <http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable>.

¹⁹ Datele sunt preluate din Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, Aprilie 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#>.

În ceea ce privește problematica apărării naționale, cele patru țări, deși au viziuni proprii asupra acesteia, urmăresc îndeaproape încadrarea în cerințele Alianței Nord-Atlantice ale cărei membri sunt. Bugetul alocat apărării de fiecare dintre cele patru state și dimensiunea forțelor armate (Figura nr. 2) ilustrează rolul pe care și-l asumă pe scena internațională, în condițiile în care NATO recomandă ca, din PIB, cheltuielile pentru apărare să reprezinte cel puțin 2%.

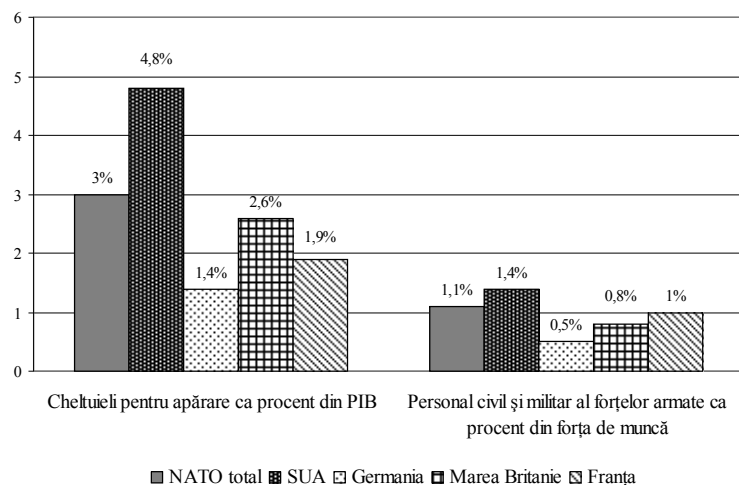

Figura nr. 2: Date naționale referitoare la apărare în cadrul NATO, 2011²⁰

Se observă că SUA este actorul internațional din cadrul NATO care alocă apărării cele mai multe resurse financiare și umane. La nivelul celorlalte mari puteri, exceptând Germania, aceste alocări sunt aproape de media NATO. De altfel, la nivelul anului 2011, exceptând SUA și Canada, în ceea ce privește resursa umană, exceptând Grecia și Turcia cu 2,7%, respectiv 2,1% personal militar și civil al forțelor armate din forța de muncă, celelalte țări membre nu depășesc 1,1%, iar

²⁰ Datele sunt preluate din NATO, *Financial and Economic Data Relating to NATO Defence*, NATO Public Diplomacy Division, 2012, URL: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf.

cu privire la cheltuielile pentru apărare, se observă că doar Grecia și Marea Britanie depășesc media NATO pe Europa de 1,6%, alocând acestui domeniu 2,1%, respectiv 2,6% din PIB²¹.

Un alt indicator al viziunii asupra apărării naționale poate fi constituit de distribuția cheltuielilor pentru apărare pe categorii (Figura nr. 3).

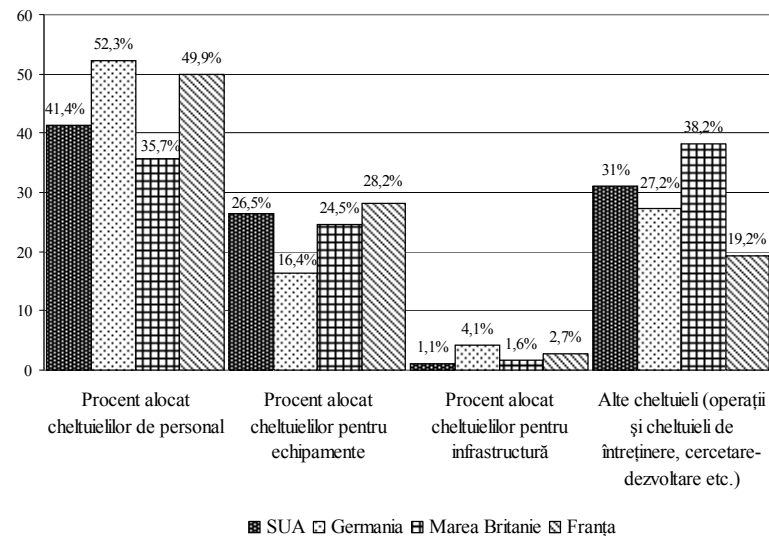

Figura nr. 3: Distribuția cheltuielilor pentru apărare pe categorii principale, 2011²²

Cheltuielile de personal au ponderea cea mai mare în totalul cheltuielilor pentru apărare, urmate, în funcție de caz, fie de cheltuielile pentru operații, de întreținere și cercetare-dezvoltare (SUA și Germania), fie de cele pentru echipamente (Marea Britanie și Franța). Deși efectivele armate ale Germaniei sunt de șapte ori mai reduse decât cele americane (în anul 2011, 205.000 militari germani față de 1.427.000 militari americani), aceasta alocă peste 50% din bugetul pentru apărare cheltuielilor de personal (militari și civili, activi

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

și pensionari), ceea ce se traduce în aproximativ 25 miliarde USD. Spre deosebire, ce SUA alocă aceleași categorii de cheltuieli peste 300 miliarde USD, în condițiile în care beneficiază de un buget mult mai mare (de aproximativ 15 ori mai mare decât cel al Germaniei),.

Este evident că analiza tuturor elementelor de mai sus trebuie să se raporteze atât la PIB-ul fiecărei țări, cât și la numărul populației și suprafața acesteia. În acest context, un alt indicator ce ilustrează atât importanța acordată apărării naționale, cât și, parțial, puterea economică a respectivei țări este constituit de cheltuielile pentru apărare pe cap de locuitor (Figura nr. 4).

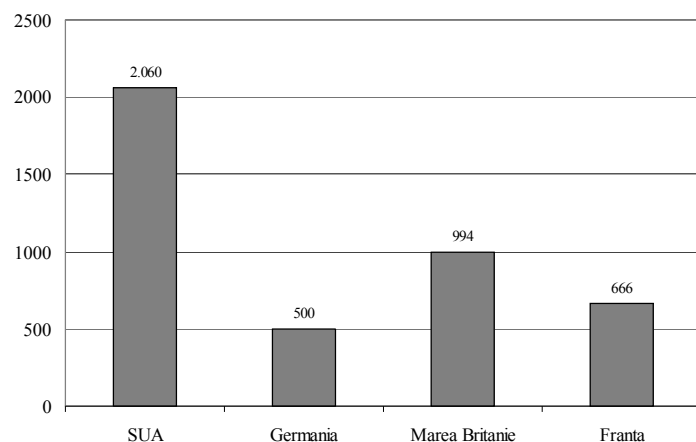

Figura nr. 4: Cheltuieli pentru apărare pe cap de locuitor în dolari americani, 2011²³

Dacă la nivelul țărilor europene ale NATO media cheltuielilor pentru apărare pe cap de locuitor era de 418 USD în anul 2011, la nivelul SUA acestea erau de aproximativ cinci ori mai mari (2.060 USD în 2011), contrastând puternic cu țări precum Albania, Bulgaria sau România unde se cheltuie în jur de 50 USD pe cap de locuitor (51 USD în Albania, 64 USD în Bulgaria, 67 USD în România în 2011)²⁴.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

Corelând datele de mai sus, reiese că, cel puțin în domeniile economic și militar, SUA își păstrează statutul de superputere, urmată de Marea Britanie, Germania și Franța.

O altă componentă a analizei concepției de realizare a apărării naționale este reprezentată de documentele programatice în acest domeniu. În ceea ce privește superputerea și marile puteri la care facem referire în acest capitol, concepția asupra apărării naționale, exceptând partea de economie a apărării, poate fi sintetizată în funcție de câteva elemente-cheie: categoriile de forțe, dimensionarea forțelor, documentele programatice și conceptele-cheie. Schema următoare constituie o succintă prezentare comparativă a celor patru țări pe baza elementelor enumerate mai sus.

1.1.1. Statele Unite ale Americii:

- categorii de forțe armate: Forțele Terestre (US Army), Forțele Navale (US Navy), Corpul Infanteriei Marine (US Marine Corps), Forțele Aeriene (US Air Force), Paza de Coastă (US Coast Guard)²⁵;

- personal: militari activi – 1.520.100 persoane; civili – 14.000 persoane; rezervă – 810.350 persoane²⁶;

- principalele documente programatice în domeniul apărării naționale: Strategia de Securitate Națională (National Security Strategy), 2010; Raportul asupra revizuirii din patru în patru ani a securității spațiului de interes: un cadru strategic pentru un spațiu de interes sigur²⁷ (Quadrennial Homeland Security Review Report: A Strategic Framework for a Secure Homeland), 2010; Raport asupra revizuirii din patru în patru ani a apărării (Quadrennial Defense Review), 2010; Strategia Militară Națională (National Military

²⁵ ***, *United States*, in Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

²⁶ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 71-85.

²⁷ Optăm pentru traducerea cuvântului *homeland* prin *spațiu de interes* și nu *patrie*, deoarece, traducerea din urmă reduce sensul sintagmelor în compunerea cărora intră cuvântul în engleză, precum *homeland security*. Pentru mai multe detalii, vezi Alexandra SARCINSCHI, *Securitatea spațiului de interes: actori, instrumente și tendințe*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.

Strategy), 2011; Susținerea leadership-ului american global: priorități pentru apărare în secolul al XXI-lea (Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense), 2012;

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: reechilibrarea capabilităților de apărare pentru secolul al XXI-lea prin instituționalizarea capabilităților pentru războiul neregulat; menținerea superiorității aeriene; menținerea poziției dominante pe mare; apărarea anti-rachetă; dezvoltarea capabilităților spațiale; dezvoltarea unui domeniu cibernetic funcțional și rezistent²⁸.

SUA sunt privite ca actor-cheie în mediul internațional de securitate, iar acesta este și rolul, dar și statutul pe care le promovează. În *Strategia Militară Națională* din anul 2011 se afirmă că „Statele Unite rămân puterea preeminentă a lumii, chiar dacă un număr din ce în ce mai mare de actori statali și nonstatali prezintă influență indirectă”²⁹. De asemenea, președintele american, Barack Obama, declara în cadrul unei dezbateri asupra necesității elaborării unei noi strategii militare, că „Statele Unite ale Americii reprezintă cea mai importantă forță pentru libertate și securitate pe care lumea a cunoscut-o vreodată”³⁰, afirmație preluată și în raportul asupra bugetului american pe anul 2013³¹.

Evenimentele de la 11 septembrie 2001 au declanșat un proces amplu de revizuire a viziunii americane, și nu numai, asupra apărării naționale. În prezent, SUA pornesc de la premisa necesității întăririi capabilităților militare cu scopul asigurării superiorității în tipurile de război contemporane, pentru a preveni și a se apăra în fața amenințărilor la adresa Americii, intereselor sale și cele ale

²⁸ Conform <http://www.whitehouse.gov/issues/defense> (accesat la 10 aprilie 2013).

²⁹ *The National Military Strategy of the United States of America. 2011. Redefining America's Military Leadership*, US Department of Defense, 2011, p. 2, URL: http://www.jcs.mil/content/files/2011-02/020811084800_2011_NMS_-_08_FEB_2011.pdf.

³⁰ Cheryl PELLERIN, *Obama: Future Force Will be Smaller, Agile, Ready*, 2012, URL: <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=66685>.

³¹ *The Budget for Fiscal Year 2013*, White House, 2013, p. 78, URL: <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2013/assets/defense.pdf>.

partenerilor și aliaților, dar și pentru a pregăti apărarea în situații neprevăzute generate de actori statali sau nonstatali.³²

Până în anul 2010, principalele documente din sfera apărării accentuau un principiu strategic pentru Forțele Armate americane de a fi pregătite să lupte simultan în două conflicte convenționale regionale majore, însă, pentru prima dată, *Quadrennial Defense Review*³³, face referire la nevoia ca forțele armate să fie pregătite pentru o gamă mult mai largă de operații ce pot apărea în combinații multiple și neprevăzute, de la *homeland defense* și sprijin de apărare pentru autoritățile civile la misiuni de descurajare și pregătire³⁴. Conform acestui document, obiectivele de apărare ale SUA constau în prevalarea în războaiele contemporane, prevenirea și descurajarea conflictelor, pregătirea pentru înfrângerea adversarilor și asigurarea succesului într-o gamă largă de situații neprevăzute, păstrarea și îmbunătățirea forțelor de voluntari.

La începutul anului 2012, a fost publicat documentul *Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, considerat a stabili orientarea strategică pentru misiunile militare cheie ale Departamentului pentru Apărare în anii ce vin. Astfel, forțele armate americane vor trebui să își recalibreze capabilitățile, dar și investițiile, astfel încât să poată realiza cu succes următoarele misiuni: contraterorism și război neregulat; descurajarea și înfrângerea oricărei agresiuni; proiecția puterii în ciuda provocărilor legate de constrângerile anti-acces sau interzicerea accesului; contracararea armelor de distrugere în masă; operarea eficientă în spațiul cibernetic și spațiu; menținerea unei apărări nucleare sigure, securizate și eficiente; apărarea spațiului de interes (*defende Homeland*)³⁵ și asigurarea de sprijin autorităților civile; furnizarea unei prezențe de

³² The White House, *National Security Strategy 2010*, Mai 2010, URL: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.

³³ *Quadrennial Defense Review Report*, Department of Defense, 2010, URL: <http://www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2026jan10%200700.pdf>.

³⁴ US Department of Defense, *Quadrennial Defense Review Report*, Febr. 2010, p. vi, URL: <http://www.defense.gov/qdr/qdr%20as%20of%2026jan10%200700.pdf>.

³⁵ Vezi nota nr. 27.

stabilizare în afara țării; desfășurarea unor operații de stabilitate și contrainsurgență; desfășurarea unor operații umanitare, de ajutor la dezastre și alte tipuri de operații.³⁶

1.1.2. Germania

- categorii de forțe armate: Forțele Armate Federale (Bundeswehr), Forțele Terestre, Forțele Navale, Forțele Aeriene, Serviciile de Sprijin Întrunit, Serviciul Medical Central³⁷;

- personal: militari activi – 196.000 persoane; rezervă – 40.320 persoane³⁸;

- principalele documente programatice în domeniul apărării naționale: Carta Albă a Politicii de securitate germane și a viitorului Bundeswehr-ului, 2006; Actul de amendare a Legii militare, 2011; Orientări ale politicii de apărare, 2011;

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: apărarea Germaniei și a cetățenilor săi; consolidarea capacității Germaniei de a acționa în sfera politicii externe; contribuirea la apărarea aliaților săi; contribuirea la stabilitate și parteneriat internațional; sprijin pentru cooperarea multinațională și integrarea europeană; apărare teritorială și apărare colectivă în cadrul NATO; prevenirea conflictelor internaționale și gestionarea crizelor, inclusiv lupta împotriva terorismului internațional; participarea la misiuni militare în cadrul PSAC; operații de salvare și evacuare, inclusiv operații peste hotare de salvare a ostaticilor; parteneriat și cooperare ca parte a integrării multinaționale și cooperării globale pentru securitate în contextul diplomației moderne a apărării; ajutor umanitar peste hotare³⁹.

³⁶ *Sustaining US Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, Department of Defense, 2012, pp. 4-6, URL: http://www.defense.gov/news/defense_strategic_guidance.pdf.

³⁷ ***, *Germany*, in Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

³⁸ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 137-140.

³⁹ German Ministry of Defense, *Defense Policy Guidelines. Safeguarding National Interests – Assuming International Responsibility – Shaping Security Together*, Berlin, May 2011, pp. 9-10, URL: http://www.nato.diplo.de/contentblob/3150944/Daten/1318881/VM_deMaiziere_180511_eng_DLD.pdf.

Apărarea Germaniei împotriva amenințărilor externe constituie, din punct de vedere politic și constituțional, „scopul existenței” Bundeswehr-ului, alături de apărarea aliaților în eventualitatea unui atac și asistență în crize și conflicte care pot escalada⁴⁰. În consecință, Bundeswehr-ul își păstrează ca principală sarcină apărarea națională și colectivă în sens clasic, dar luând în calcul și problematica protecției populației și infrastructurii în fața amenințării teroriste.

Conform principalelor documente oficiale în domeniul securității și apărării, Germania se află într-un proces de reformă și reducere a forțelor armate, Actul de amendare a Legii militare (2011) prevăzând suspendarea conscripției și reducerea numărului total al personalului. Renunțarea la conscripție nu presupune însă și renunțarea la ideea de „cetățean în uniformă” Aceasta își are originea în conceptul *Innere Führung* promovat cu peste 50 de ani în urmă de către Germania și definit drept „dezvoltarea leadershipului și educație civică”⁴¹. *Innere Führung* constituie baza culturii instituționale a Bundeswehr-ului și subliniază importanța conceptului de cetățean în uniformă ca cea mai bună modalitate de adaptare la provocările actuale de securitate (în contrast cu castele militare exclusiviste sau cu grupurile de mercenari). Acest concept a fost implementat în Germania anilor '50, când a fost introdus serviciul militar obligatoriu și s-a dorit a constitui legătura dintre forțele armate și restul societății. Organizații internaționale precum OSCE, Consiliul Europei (Recomandarea 1742/2006) și EUROMIL l-au preluat, afirmând viziunea lor asupra militarilor ca cetățeni în uniformă.

În prezent, chiar dacă Germania a implementat sistemul bazat pe voluntariat, conceptul de „cetățean în uniformă” constituie una dintre

⁴⁰ Federal Ministry of Defence, *White Paper 2006 on German Security Policy and the Future of Bundeswehr*, Germania, 2006, p. 9, URL: http://merln.ndu.edu/whitepapers/germany_white_paper_2006.pdf.

⁴¹ Michael G. LUX, *Innere Führung: A Superior Concept of Leadership?*, Carola Hartmann Miles – Verlag, Berlin, 2009, p. 57, URL: <http://books.google.ro/books?id=5eo2D-PNYYUC&pg=PA61&lpg=PA61&dq=origins+of+Innere+Fuehrung&source=bl&ots=4pjXIUYPYJ&sig=8LujaSV15ABfwx-o3-5qKJTBxiw&hl=en&sa=X&ei=yE28UKevKsnNtQaoo4D4DA&ved=0CCwQ6AEwAQ#v=onepage&q=origins%20of%20Innere%20Fuehrung&f=false>.

cele mai complexe abordări asupra apărării naționale și rolului militarilor în societate, implicând două dimensiuni principale. Prima dintre acestea se referă la *drepturile militarului ca membru al societății*. În prezent, peste 4.500 militari și civili servesc în 14 misiuni și operații de pace sub însemnele UE - din Guineea-Bissau până în Indonezia și din Balcani până în Congo⁴² - în condițiile în care fiecare dintre țările participante la operațiile UE oferă condiții de muncă și un standard de viață diferite, afectate în variate grade de criza economică și financiară, în timp ce cerințele participării la misiunile internaționale sunt aceleași pentru toți.

O a doua dimensiune a conceptului în discuție face referire la *misiunea militarilor, ca cetățeni, de a promova drepturile omului*. Forțele armate sunt parte integrantă a statului și societății democratice. Rolul lor principal a evoluat în funcție de transformarea caracteristicilor mediului internațional de securitate. În prezent, nu se mai poate vorbi doar despre protejarea statului și a cetățenilor împotriva amenințărilor interne și externe, ci și despre protejarea și promovarea drepturilor și libertăților pe baza cărora este întemeiată o societate democratică. Ca reprezentant al statului și cetățean al acestuia, militarul este obligat, în exercitarea îndatoririlor sale, să respecte drepturile omului, libertățile fundamentale și, în consecință, dreptul internațional umanitar.

1.1.3. Marea Britanie (MB):

- categorii de forțe armate: Forțele Terestre (British Army), Forțele Navale Regale (Royal Navy), Forțele Aeriene Regale (Royal Air Forces)⁴³;

- personal: militari activi – 165.650 persoane; rezervă – 80.550 persoane⁴⁴;

⁴² European Union, *Overview of the missions and operations of the European Union*, April 2013, URL: <http://www.consilium.europa.eu/eeas/security-defence/eu-operations?lang=en>.

⁴³ ***, *United Kingdom*, in Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#>.

⁴⁴ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 186-191.

- principalele documente programatice în domeniul apărării naționale: O Britanie puternică într-un secol al incertitudinii. Strategia de Securitate Națională (A Strong Britain in an Age of Uncertainty. The National Security Strategy), 2010; O Britanie puternică într-un secol al incertitudinii. Revizuirea Strategică de Apărare și Securitate (Securing Britain in an Age of Uncertainty. The Strategic Defence and Security Review), 2010; Securitatea, succesul și sustenabilitatea teritoriilor externe (The Overseas Territories Security, Success and Sustainability), 2012;

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: capacitatea de reacție rapidă a forțelor armate atunci când este nevoie de protejarea intereselor naționale; selectivitate în folosirea forțelor armate și desfășurarea lor decisivă la momentul potrivit doar acolo unde interesele-cheie ale MB sunt în joc; forțele armate se vor concentra mai mult pe combaterea riscurilor înainte ca acestea să apară; menținerea capacității MB de a acționa singură acolo unde nu poate aștepta sprijin din partea altor actori; investiții în programe care vor furniza flexibilitate și capabilități avansate; reducerea capabilităților învechite ce nu vor fi necesare într-un mediu cu armament de precizie și operații cibernetice; menținerea echilibrului între resurse, angajamente și cerințe viitoare pe măsură ce se dezvoltă contextul strategic⁴⁵.

MB consideră că principalele amenințări la adresa securității sale sunt terorismul internațional și proliferarea armelor de distrugere în masă. Aceste amenințări, împreună cu alte riscuri și pericole, sunt identificate în Strategia de Securitate Națională din 2010. Riscurile potențiale ce s-ar putea materializa în următorii 5-20 de ani sunt prezentate pe trei niveluri de importanță:

- nivelul I, de maximă prioritate: terorismul internațional care afectează teritoriul sau interesele MB, inclusiv creșterea nivelului de terorism în Irlanda de Nord; atacuri ostile asupra spațiului cibernetic al MB: un accident major sau hazard natural; o criză militară internațională între state;

⁴⁵ HM Government, *Securing Britain in an Age of Uncertainty. The Strategic Defence and Security Review*, October 2010, p. 17, URL: http://www.direct.gov.uk/prod_consum_dg/groups/dg_digitalassets/@dg/@en/documents/digitalasset/dg_191634.pdf.

- nivelul al II-lea: un atac asupra MB și a teritoriilor sale externe de către alt stat sau actor non-statal; risc major de instabilitate, insurgență sau război civil în teritoriile externe; creștere semnificativă a nivelului criminalității organizate ce afectează MB; perturbare severă a informației primite, transmise sau colectate de sateliți, posibil ca rezultat al unui atac deliberat al altui stat;

- nivelul al III-lea: un atac armat convențional al altui stat asupra MB; o creștere semnificativă a numărului teroriștilor, membrilor crimei organizate, imigranților ilegali și bunurilor ilicite care traversează granițele MB; perturbarea furnizării de petrol și gaz către MB sau instabilitatea prețurilor ca rezultat al unui război, accident, instabilității politice sau manipulării aprovizionării de către producători; o emisie majoră de material radioactiv dintr-o facilitate nucleară civilă de pe teritoriul MB ce afectează una sau mai multe regiuni; un atac convențional al unui stat sau alt membru NATO sau UE la care MB ar trebui să răspundă; un atac asupra unui teritoriu extern ca rezultat al unei dispute asupra suveranității sau al unui conflict regional; perturbarea la nivel internațional pe termen scurt sau mediu a furnizării de resurse vitale pentru MB.⁴⁶

Începând cu anul 2010, Ministerul Apărării a declanșat un proces de revizuire a reformei apărării al cărei scop este pe de o parte, crearea unei organizații mai simple și mai eficiente și, pe de altă parte, reducerea costurilor de apărare. Termenul pentru încheierea acestei reforme este începutul anului 2014.

1.1.4. Franța:

- categorii de forțe armate: Armata (include Marina, Legiunea Străină și Aviația Militară Ușoară), Forțele Navale, Forțele Aeriene⁴⁷;

- personal: militari activi – 228.850 persoane; rezervă – 29.650 persoane⁴⁸;

⁴⁶ HM Government, *Securing Britain in an Age of Uncertainty. The National Security Strategy*, Oct. 2010, p. 27, URL: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61936/national-security-strategy.pdf.

⁴⁷ ***, *France*, in Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

- principalele documente programatice în domeniul apărării naționale: Carta Albă a Apărării și Securității Naționale, 2013; Legea Programului Militar 2009-2014;

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: apărarea și protejarea țării și a cetățenilor săi; asigurarea continuității funcțiilor esențiale ale națiunii; garantarea, alături de partenerii și aliații săi, a securității spațiului european și nord-atlantic; stabilirea unei abordări comune asupra Europei cu partenerii și aliații săi; participarea la stabilizarea Orientului Mijlociu și a Golfului Persic; contribuția la pacea lumii⁴⁹.

Documentele naționale ilustrează eforturile Franței privind apărarea națională concentrate pe menținerea autonomiei în politicile de apărare și îmbunătățirea structurii și capacităților de apărare europene. Franța își propune în domeniul apărării reducerea personalului militar, integrarea bazelor militare, îmbunătățirea capacităților de intelligence și modernizarea echipamentului⁵⁰. Legea Programului Militar 2009-2014 prevede în acest sens reducerea personalului de la 314.000 la 276.000 persoane, reducerea numărului bazelor militare la 75 și, ca obiectiv final, economisirea a 1,6 miliarde euro pe an până în 2015⁵¹. Franța se află în continuare într-un proces de transformare a forțelor armate ce a fost inițiat încă de la sfârșitul Războiului Rece și a presupus inițial sporirea forțelor armate (1989), însă, cinci ani mai târziu s-a trecut la măsuri de reducere a bazelor militare (1994) și la introducerea graduală a armatei de profesioniști (1996-2002).

⁴⁸ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 131-137.

⁴⁹ Franța, *Livre Blanc Défense et Sécurité Nationale – 2013*, Paris, April 2013, p. 47, URL: <http://www.sgdsn.gouv.fr/IMG/pdf/Livre-Blanc.pdf>.

⁵⁰ Idem și Franța, *Livre Blanc Défense et Sécurité Nationale – 2008*, Paris, 2008, URL: <http://www.defense.gouv.fr/portail-defense/enjeux2/politique-de-defense/livre-blanc-2008>.

⁵¹ Sophie C. BRUNE, Alastair CAMERON, Jean-Pierre MAULNY, Marc IN TERLIKOWSKI, *Restructuring Europe's Armed Forces in Times of Austerity: the United Kingdom, France, Germany and Poland*, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, 2010, p. 6, URL: http://www.iris-france.org/docs/kfm_docs/docs/2010-11-companion-case-studies-final.pdf.

La nivel european, Franța continuă să promoveze ideea unei „Europe a apărării” și dorește să își mențină capacitatea proprie și autonomă de analiză, prognoză și contribuție la planificare în acțiunile și politicile din cadrul UE și NATO⁵².

Unul dintre elementele comune ale abordării asupra apărării specifică acestor țări este acela că toate patru consideră că există o probabilitate redusă de manifestare a unei amenințări militare convenționale directe asupra teritoriului propriu. Cele mai importante riscuri, pericole și amenințări identificate în documentele programatice sunt, în general, aceleași: statele eșuate, terorismul internațional, regimurile teroriste și cele dictatoriale, crima organizată, dezastrelor naturale, migrația ilegală și necontrolată, lipsa resurselor naturale și a materiilor prime, epidemii și pandemii, distrugerea infrastructurii critice etc.

Abordarea comună asupra apărării naționale include, de asemenea, și ideea protejării peste hotare a intereselor naționale și de alianță. Cele patru țări au fost și sunt implicate în operații militare sub auspiciul ONU, NATO, UE sau chiar naționale:

- SUA: Afganistan (NATO, SUA), Antigua și Barbuda (SUA), Cuba (SUA), R.D. Congo (ONU), Ethiopia (SUA), Haiti (ONU), Republica Coreeană (SUA), Liberia (ONU), Sudanul de Sud (ONU) etc.;

- Germania: Afganistan (NATO), Bosnia-Herzegovina (UE), R.D. Congo (UE), Liban (UE), Serbia (NATO), Sudanul de Sud (ONU), Sudan (UE), Uganda (UE), Uzbekistan (NATO) etc.;

- Marea Britanie: Afganistan (NATO), Armenia/Azerbaidjan (OSCE), Insula Ascension (MB), Atlantic/Caraibe (MB), Bosnia-Herzegovina (UE), R.D. Congo (UE, ONU), Insulele Falkland (MB), Serbia (NATO), Sudanul de Sud (ONU), Uganda (UE) etc.;

⁵² Hubert VÉDRINE, *Report for the President of the French Republic on the Consequences of France's Return to NATO's Integrated Military Command, on the Future of Transatlantic Relations, and the Outlook for the Europe of Defence*, nov. 2012, URL: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/global-issues/defence-security/french-defence/international-organization-in/nato/france-and-nato/article/hubert-vedrine-report-submitted-to>.

- Franța: Afganistan (NATO), Bosnia-Herzegovina (UE), Republica Centrafricană (Comunitatea Economică a Statelor din Africa Centrală), Ciad (Franța), Coasta de Fildeș (Franța), R.D. Congo (UE, ONU), Haiti (ONU), Liban (ONU), Liberia (ONU), Uganda (ONU) etc.⁵³

1.2. Țările BRICS

BRICS se referă la Brazilia, Federația Rusă, India, China și Africa de Sud, țări ai căror lideri se întâlnesc periodic începând cu anul 2008 (Africa de Sud s-a alăturat în anul 2011) pentru a discuta probleme ce țin de relevanța lor ca mari puteri în devenire. Termenul BRIC a fost adus inițial în discuție de Jim O'Neill, analist la Goldman Sachs, în analiza oportunităților de investiții în economiile în dezvoltare, care a previzionat că, peste zece ani, ponderea țărilor BRIC, în special a Chinei, în PIB-ul mondial va crește, dând naștere la noi aspecte importante ale problematicii impactului economic global al politicilor fiscale și monetare ale acestor țări⁵⁴. În acest sens, O'Neill recomandă reorganizarea forumurilor decizionale mondiale, în special a G7, astfel încât să includă și reprezentanți al BRIC.

În prezent, PIB-ul celor cinci țări reprezintă aproximativ 38% din PIB-ul mondial (Figura nr. 5).

⁵³ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 71-85, 131-140, 186-191.

⁵⁴ Jim O'NEILL, *Building Better Global Economic BRICs*, Global Economics Paper No. 66, 30th November 2001, p. 1, URL: <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf>.

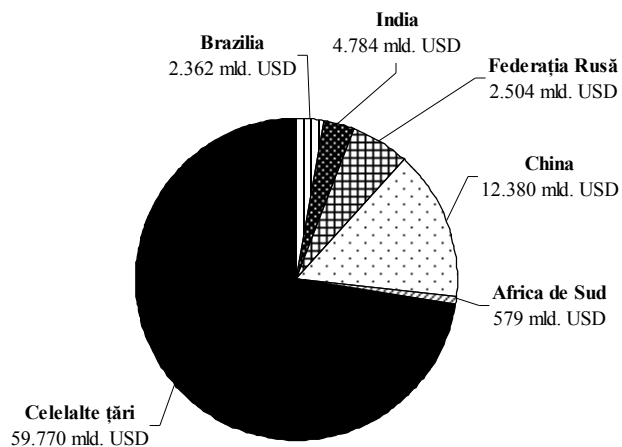

Figura nr. 5: *Produsul intern brut în lume și în țările BRICS în anul 2012*⁵⁵

China se detașează evident din grupul acestor țări cu un PIB de peste 12 trilioane dolari la o populație de peste 1,3 miliarde locuitori și un teritoriu de 9.596.961 km². India, deși cu un număr al populației comparabil cu cel al Chinei (1,2 miliarde), dar cu un teritoriu de aproximativ trei ori mai mic, are un PIB de trei ori mai mic decât al Chinei. O diferență și mai mare în termeni de valoare a PIB se înregistrează între China și Rusia, aceasta din urmă având un PIB de aproximativ cinci ori mai mic, la o populație de 142.500.482 locuitori și o suprafață de 17.098.242 km². Cu toate acestea, în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor, Rusia se evidențiază cu 17.000 USD/cap locuitor, urmată de Brazilia – 12.000 USD/cap locuitor, Africa de Sud – 11.300 USD/cap locuitor, China – 9.100 USD/cap locuitor și India – 3.900 USD/cap locuitor. Plasarea Africii de Sud pe locul al treilea în

⁵⁵ Datele sunt preluate din Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, Aprilie 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#>.

cadrul BRICS în ceea ce privește venitul pe cap de locuitor este într-o mare măsură artificială deoarece populația aflată sub limita sărăciei este estimată la 31,3% din numărul total, în timp ce, pentru China, statisticile furnizează un procent de doar 13,4%, comparabil cu cel al Rusiei (12,7%) al cărei venit pe cap de locuitor este de aproximativ două ori mai mare decât cel chinez.⁵⁶

Dincolo de imaginea pe care o au în plan internațional, se observă și din analiza datelor statistice că Rusia și China pot fi considerate ca fiind principalii actori din cadrul BRICS. Mai mult, cele două țări se detașează și din punct de vedere al cheltuielilor pentru apărare, după cum se poate vedea în următoarea figură:

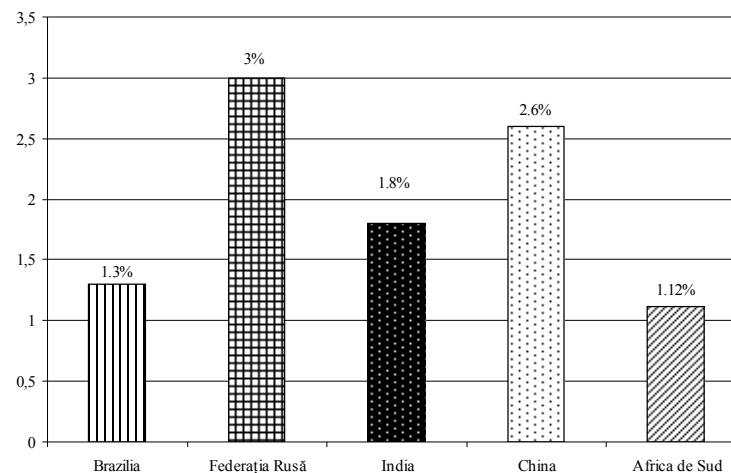

Figura nr. 6: *Cheltuielile pentru apărare ca procent din PIB în țările BRICS în anul 2012*⁵⁷

Chiar dacă în ceea ce privește sumele alocate pentru apărare, Rusia este devansată de India cu 86 miliarde USD față de 75 miliarde USD, calculând valoarea cheltuielilor pentru apărare/cap locuitor, situația se schimbă:

⁵⁶ Idem.

⁵⁷ Idem.

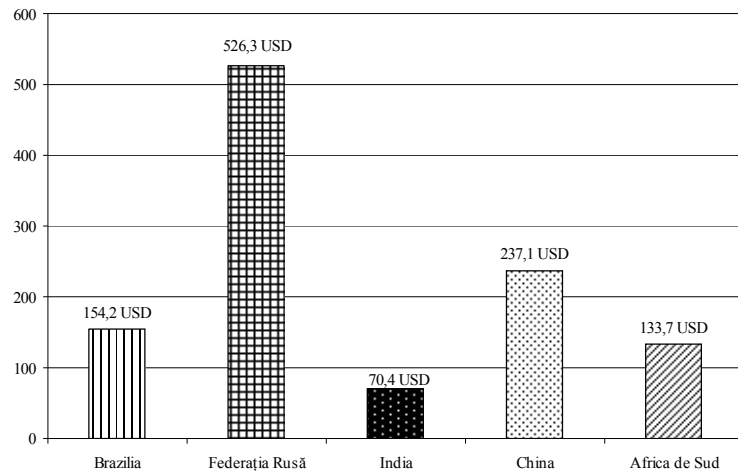

Figura nr. 7: Cheltuielile pentru apărare pe cap de locuitor în țările BRICS în anul 2012⁵⁸

Un alt indicator ce ilustrează modul în care aceste țări abordează problematica apărării naționale este distribuția cheltuielilor pentru apărare pe categorii. Statisticile publice⁵⁹ identifică în acest caz patru principale categorii de cheltuieli: achiziții; cercetare, dezvoltare, pregătire și evaluare; personal; operații și întreținere.

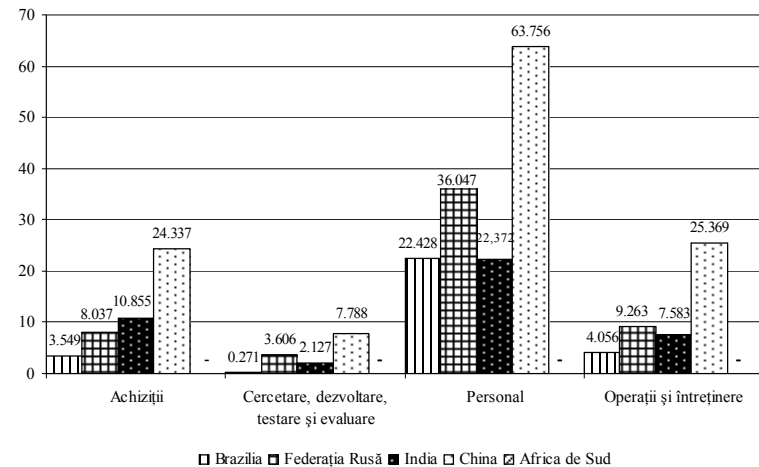

Figura nr. 8: Distribuția cheltuielilor pentru apărare pe categorii principale în țările BRICS în anul 2012 (mld. USD)⁶⁰

Diferențele mari între cele patru țări este rezultatul faptului că procentul alocat fiecărei categorii de cheltuieli variază de la țară la țară în funcție de mai multe variabile precum numărul forțelor, bugetul apărării, principalele activități și domenii de interes ale instituțiilor din sistemul de apărare, viziunea strategică asupra apărării etc.

Ca și în cazul celor patru țări prezentate în subcapitolul anterior, documentele programatice din domeniul apărării și securității reprezintă un element semnificativ al analizei viziunii asupra apărării naționale alături de categoriile și dimensionarea forțelor armate. În cazul țărilor BRICS, diferențele în ceea ce privește aceste ultime două elemente sunt semnificative: chiar dacă din punct de vedere economic se poate vorbi despre caracteristici comune, din punct de vedere militar, nu există omogenitate în acest grup, după cum vom arăta în cele ce urmează.

⁵⁸ Idem.

⁵⁹ Date preluate din *Jane's Defence Budgets*, actualizate 18 februarie 2013, URL: <http://www.janes.com/products/janes/defence-business/budgets.aspx>.

⁶⁰ Idem. Baza de date menționată nu furnizează acest tip de statistică pentru Africa de Sud.

1.2.1. Brazilia:

- categorii de forțe armate: Forțele Terestre, Forțele Navale (inclusiv Aviația Navală și Infanteria Marină), Forțele Aeriene⁶¹;

- personal: militari activi – 318.500 persoane; forțe paramilitare – 395.000 persoane; rezervă – 1.340.000 persoane⁶²;

- principalele documente programatice: Politica pentru Apărare Națională (2005), Strategia Națională pentru Apărare (2008), Carta Albă a Apărării Naționale (2012);

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: garantarea suveranității, patrimoniului național și a integrității teritoriale; apărarea intereselor naționale, cetățenilor, bunurilor și resurselor Braziliei în străinătate; contribuirea la păstrarea coeziunii și unității naționale; contribuirea la stabilitatea regională; contribuirea la menținerea păcii și securității internaționale; intensificarea implicării Braziliei pe scena internațională în special în procesul decizional; menținerea unor forțe armate moderne, integrate, instruite și echilibrate, precum și creșterea nivelului de profesionalizare, de operare în comun și implementare corespunzătoare pe teritoriul național; conștientizarea societății braziliene cu privire la importanța problemelor de apărare a țării; dezvoltarea bazei industriale de apărare orientată spre obținerea autonomiei în ceea ce privește tehnologiile indispensabile; organizarea forțelor armate; structurarea forțelor armate în jurul capacităților, dotându-le cu personal și echipamente compatibile cu planificarea strategică și operațională; dezvoltarea potențialului logisticii de apărare și al mobilizării naționale⁶³.

Abordarea braziliană asupra apărării pornește de la premisa că aceasta este, prin tradiție și convingere, o țară care sprijină pacea. În ceea ce privește principiile după care se ghidează în afacerile externe, Brazilia adoptă o postură non-intervenționistă, în apărarea păcii și de

⁶¹ ***, *Brazil*, în Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

⁶² The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 438-442.

⁶³ República Federativa do Brasil, *Livro Branco de Defesa Nacional*, 2012, pp. 24-25, URL: <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>.

rezolvare pașnică a conflictelor⁶⁴. Strategia națională pentru apărare este considerată inseparabilă de strategia națională de dezvoltare, aceasta din urmă determinând-o pe prima, iar prima furnizând protecție pentru implementarea celei din urmă. Strategia națională pentru apărare este structurată pe trei axe: organizarea Forțelor Armate pentru îndeplinirea mai eficientă a mandatului constituțional și a misiunilor pe timp de pace și război; reorganizarea industriei de apărare pentru a răspunde necesităților forțelor; reevaluarea serviciului militar obligatoriu care să funcționeze ca un spațiu republican în care națiunea este mai presus de stratificarea socială⁶⁵.

Cel mai nou document programatic în sfera apărării, *Carta Albă a Apărării Naționale* (iulie 2012), reafirmă principiul non-intervenției, politica externă a Braziliei fiind orientată către vecinătatea geopolitică imediată: America de Sud, sudul Oceanului Atlantic și coasta de vest a Africii. Problemele de securitate ce preocupă spațiul euro-atlantic de peste un deceniu – traficul de droguri, pirateria, amenințările cibernetice, terorismul internațional, conflictele pentru resurse etc. – sunt considerate „noi teme” a căror importanță nu este precizată⁶⁶.

În contextul regional, Brazilia este privită ca cea mai capabilă putere militară ce continuă să își dezvolte forțele armate și, în special, capacitatea de proiecție a puterii.

1.2.2. Federația Rusă:

- categorii de forțe armate: Forțele Terestre, Forțele Navale, Forțele Aeriene, Trupele Aeropurtate, Forțele Strategice, Trupele de Apărare Aerospațială⁶⁷;

- personal: militari activi – 845.000 persoane; forțe paramilitare – 519.000 persoane; rezervă – 20.000.000 persoane⁶⁸;

⁶⁴ Brazilian Government, Ministry of Defense, *National Strategy of Defense. Peace and Security for Brazil*, 2008, p. 8, URL: http://www.defesa.gov.br/projetosweb/estrategia/arquivos/estrategia_defesa_nacional_ingles.pdf.

⁶⁵ Ibidem, p. 10.

⁶⁶ República Federativa do Brasil, *Livro Branco de Defesa Nacional*, 2012, p. 28, URL: <https://www.defesa.gov.br/arquivos/2012/mes07/lbdn.pdf>.

⁶⁷ ***, *Russian Federation*, în Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

- principalele documente programatice: Doctrina Militară a Federației Ruse (2010), Strategia de Securitate Națională a Rusiei până în anul 2020 (2009);

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: apărarea națională, securitatea statului și socială, ca principale priorități de securitate națională; prevenirea războaielor și conflictelor globale și regionale; realizarea apărării strategice cu scopul asigurării securității militare a țării; realizarea apărării naționale pe baza principiilor suficienței și eficacității rezonabile, incluzând mijloace nonmilitare de răspuns, mecanisme ale diplomației publice și ale operațiilor de pace, precum și cooperare militară internațională; asigurarea securității militare prin dezvoltarea și îmbunătățirea organizației militare și a potențialului defensiv al statului⁶⁹; neutralizarea posibilelor pericole și amenințări militare folosind mijloace nonmilitare; menținerea stabilității strategice și a potențialului de descurajare nucleară la un nivel adecvat; menținerea Forțelor Armate și a celorlalte trupe la nivelul cerut de pregătirea de luptă; întărirea sistemului de securitate colectivă în cadrul Organizației Tratatului pentru Securitate Colectivă; participarea în activitatea internațională de menținere a păcii; participarea la lupta împotriva terorismului internațional; rezervarea dreptului de a folosi armamentul nuclear ca răspuns la utilizarea armelor nucleare sau alte arme de distrugere în masă împotriva Rusiei sau a aliaților săi, dar și în cazul unei agresiuni împotriva Federației Ruse implicând armament convențional ce amenință însăși existența statului⁷⁰.

Chiar dacă este alăturată Braziliei, Indiei, Chinei și Africii de Sud în dezbaterile referitoare la distribuția de putere în lume, Federația Rusă rămâne, cel puțin prin imaginea promovată, principalul actor internațional considerat contrapartidă la NATO, UE și SUA. De altfel, *Doctrina Militară a Federației Ruse* din 2010 identifică drept

⁶⁸ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 225-236.

⁶⁹ Russian Federation, *Russia's National Security Strategy to 2020*, 2009, pp. 1-5, URL: rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020.

⁷⁰ Russian Federation, *The Military Doctrine of the Russian Federation*, 2010, pp. 1-9, URL: http://www.sras.org/military_doctrine_russian_federation_2010.

principal pericol militar extern dorința de a conferi potențialului de forță a NATO funcții globale ce contravin normelor internaționale și de a muta infrastructura militară a țărilor membre ale Alianței mai aproape de granițele Federației Ruse, inclusiv prin expansiunea blocului⁷¹. Alte asemenea pericole sunt considerate a fi următoarele: încercările de destabilizare a situației în state și regiuni și de a submina stabilitatea strategică; desfășurarea (constituirea) de contingente de trupe ale altor state (grupări de state) pe teritoriile statelor învecinate Federației Ruse, aliaților săi și în apele adiacente; crearea și desfășurarea sistemelor strategice de apărare antirachetă ce subminează stabilitatea globală și violează corelarea existentă a forțelor în sfera rachetelor nucleare; militarizarea spațiului cosmic și desfășurarea unor sisteme strategice de arme de precizie nenucleare; pretențiile teritoriale la adresa Federației Ruse și a aliaților săi și interferarea cu afacerile interne ale acesteia; proliferarea armelor de distrugere în masă, rachetelor și tehnologiei rachetelor, precum și creșterea numărului statelor care posedă armament nuclear; violarea acordurilor internaționale de către state și neconformarea la tratatele internaționale semnate anterior în sfera limitării și reducerii armamentelor; folosirea forței militare pe teritoriile statelor vecine Federației Ruse și violarea Cartei ONU și a altor norme de drept internațional; prezența (emergența) unor puncte de conflict armat și escaladarea unor asemenea conflicte pe teritoriile statelor vecine Federației Ruse și aliaților săi; răspândirea terorismului internațional; emergența unor puncte de tensiuni interetnice (interconfensionale), a activităților unor grupări armate radicale internaționale în zone adiacente granițelor Federației Ruse și ale aliaților săi; prezența unor contradicții teritoriale și creșterea separatismului și a extremismului violent (religios) în diverse părți ale lumii⁷².

⁷¹ Idem, p. 3.

⁷² Idem, pp. 3-4.

1.2.3. India:

- categorii de forțe armate: Forțele Terestre, Marina, Forțele Aeriene, Paza de Coastă⁷³;
- personal: militari activi – 1.325.000 persoane; forțe paramilitare – 1.322.150 persoane; rezervă – 1.155.000 persoane⁷⁴;
- principalele documente programatice: Doctrina Armatei Indiene (2004), rapoartele anuale ale Ministerului Apărării;
- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: conservarea intereselor naționale și asigurarea suveranității, integrității teritoriale și unității Indiei împotriva amenințărilor externe prin descurajare sau prin purtarea unui război⁷⁵; contributor la pacea și stabilitatea regionale și globale; întărirea participării în instituțiile multilaterale; adâncirea parteneriatelor strategice cu diverse țări; dezvoltarea angajamentelor active și colaborative cu țările vecine cu scopul promovării înțelegerii mutuale, a păcii și stabilității regionale; apărarea țării în fața amenințărilor externe și interne din întregul spectru al conflictului armat⁷⁶.

Spre deosebire de celelalte țări analizate, India nu are un proces de revizuire strategică în sensul tradițional, similar celui occidental, însă aceasta nu înseamnă că obiectivele sale de securitate și apărare națională nu sunt clar conturate, iar Raportul anual al Ministerului Apărării este considerat principalul document programatic în această sferă. Unii teoreticieni, precum Raja Mohan,⁷⁷ afirmă că marea

⁷³ ***, *India*, în Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

⁷⁴ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 225-236.

⁷⁵ Headquarters Army Training Command, *Indian Army Doctrine*, 2004, India, p. 9, URL: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/157030/ipublicationdocument_singledocument/e77be997-5efb-4af8-91da-0868dd8e66ce/en/India+2004.pdf.

⁷⁶ Ministry of Defence, *Annual Report 2011-2012*, 2012, pp. 1-8, URL: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/155964/ipublicationdocument_singledocument/a8ecb7f4-1571-440a-9cfe-c7c76a9d2d92/en/AR-eng-2012.pdf.

⁷⁷ Raja Mohan, expert și analist politic indian apud Amrit BEN GRANT BAGIA, *Understanding India's National Security Objectives through Indian Sources*, Washington DC, 2011, p. 11, URL:

strategie indiană trebuie înțeleasă ca trei cercuri concentrice: vecinătatea imediată sud-asiatică, vecinătatea extinsă și nivelul global. Marea strategie vizează în special ultimele două niveluri unde India dorește extinderea sferei de influență prin integrare economică și comercială, proiecția puterii *soft*, echilibrarea alianțelor din ce în ce mai numeroase și complexe și sporirea rolului în modelarea sistemului internațional. Mohan afirmă că primul cerc, cel al vecinătății imediate, poate fi descris cel mai bine ca un mix de doctrine diferite referitoare la puterea militară, responsabilitatea nucleară și gestionarea relațiilor cu Afganistan și Pakistan⁷⁸.

Vecinătatea imediată constituie un subiect amplu dezbătut de comunitatea internațională în special prin prisma așa-numitei doctrine militare *Cold Start*, a cărei existență este negată de India, ce vizează un posibil război cu Pakistan.

În ceea ce privește problema nucleară, India declară că intenționează să mențină un nivel minim credibil de descurajare nucleară și se angajează să nu folosească prima armamentul nuclear.

1.2.4. China:

- categorii de forțe armate: Armata Populară de Eliberare (Forțe Terestre, Marina, Forțe Aeriene și Corpul 2 de Artilerie), Poliția Militară a Poporului, Forța de Rezervă a Armatei Populare de Eliberare⁷⁹;

- personal: militari activi – 2.285.000 persoane; forțe paramilitare – 660.000 persoane; rezervă – 510.000 persoane⁸⁰;

- principalele documente programatice: Angajarea Diversificată a Forțelor Armate ale Chinei (2013), Carta Albă a Apărării (2011);

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: salvagardarea suveranității naționale, securității și integrității teritoriale; sprijinirea dezvoltării pașnice a țării; câștigarea războaielor locale în

<http://repository.library.georgetown.edu/bitstream/handle/10822/553439/bag-iaAmrit.pdf?sequence=1>.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ ***, *China*, în Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

⁸⁰ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 286-296.

condițiile informatizării, extinderii și intensificării pregătirii militare; autoadaptarea Forțelor Armate la noile amenințări de securitate (formularea conceptului de securitate comprehensivă); conducerea eficientă a operațiilor altele decât războiul; extinderea cooperării în sprijinul securității și îndeplinirea obligațiilor internaționale ca inițiator, facilitator și participant al/în formele de cooperare internațională⁸¹.

Politica de apărare națională a Chinei este, după cum declară autoritățile, pur defensivă. Pentru modernizarea acesteia, este în curs de implementare o strategie de dezvoltare în trei pași ce implică: informatizarea apărării naționale și a Forțelor Armate; planificarea generală a dezvoltării economice și apărării naționale; intensificarea reformei apărării naționale și Forțelor Armate cu scopul dezvoltării, până în anul 2020, al unui set complet de modele științifice de organizare, instituții și modalități de cooperare specifice Chinei, dar și în concordanță cu legile ce guvernează construcția unor forțe armate moderne.⁸²

În același timp, la nivel de strategie militară, China promovează apărarea activă pe baza unui set de recomandări formulate luând în considerare atât evoluția războiului modern, cât și principalele amenințări cu care se poate confrunta și se confruntă Republica. Principalele coordonate ale setului de recomandări se referă la câștigarea războaielor locale în condițiile informatizării, dar și descurajarea crizelor și războaielor, îmbunătățirea capacităților Forțelor Armate pentru contracararea diverselor amenințări la adresa securității și realizarea unei game variate de misiuni militare. În același timp, este păstrat în continuare conceptul strategic de *război al poporului*, dar cu modificări de conținut și formă ce vizează participarea populației în război și sprijinul pentru front, precum și dezvoltarea unor noi strategii și tactici condiționate de informatizare. În ceea ce privește armamentul nuclear, China declară că rămâne consecventă principiului de a nu folosi prima arma nucleară, aplică o

⁸¹ Information Office of the State Council, *The Diversified Employment of China's Armed Forces*, 2013, Beijing, pp. 4-6, URL: http://news.xinhuanet.com/english/china/2013-04/16/c_132312681.htm.

⁸² Ministry of National Defence, *Defense Policy*, URL: <http://eng.mod.gov.cn/database/defensepolicy/index.htm>.

strategie nucleară de autoapărare și că nu va intra în cursa înarmării cu altă țară.⁸³

1.2.5. Africa de Sud:

- categorii de forțe armate: Forța de Apărare Națională formată din Forțele Terestre, Marina, Forțele Aeriene, Comandamentul Operațiunilor Întrunite, Informațiile Militare, Serviciile de Sănătate Militare⁸⁴;

- personal: militari activi – 62.100 persoane; rezervă – 15.050 persoane⁸⁵;

- principalele documente programatice: Revizuirea Apărării 2012-2013 (2013), Planul Strategic 2010/11-2012/13 (2012), Declarația Strategică Anuală (2012);

- elemente-cheie ale viziunii asupra apărării naționale: asigurarea suveranității și integrității teritoriale a statului; asigurarea independenței statului în procesul decizional referitor la principalele prerogative și relații internaționale; asigurarea securității, interne și externe, resurselor fundamentale, precum minerale, energie și apă; dezamorsarea oricărei situații tensionate înainte de a da naștere unei dispute sau a constitui sursă de conflict; rezolvarea disputelor și conflictelor prin mijloacele diplomației, medierii sau negocierii; dezvoltarea și întărirea sistemelor și mijloacelor de colaborare regională și continentală, inclusiv alianțe și pacte, pentru a reduce potențialul de tensiuni și conflicte și pentru a spori potențialul pentru rezolvare pașnică a disputelor și conflictelor etc.⁸⁶

Africa de Sud este considerată cea mai importantă putere militară din Africa Subsahariană. Conceptele și doctrinele strategice și operaționale sunt circumscrise principiului rezolvării crizelor cu

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ ***, *South Africa*, în Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

⁸⁵ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 530-533.

⁸⁶ Department of Defence, *South African Defence Review 2012-2013*, 2013, pp. 16-18, URL: <http://www.sadefencereview2012.org/publications/3rd%20DRAFT/Defence%20Review~Summary~20130416.pdf>.

mijloace diplomatice într-un context regional sau multilateral. Dacă acțiunea militară devine necesară, operațiile vor fi conduse cu forțe echilibrate, adaptate fiecărei misiuni în parte, cu obiective specifice și durată redusă. Este preferată o abordare multinațională, dar, dacă este nevoie, sunt acceptate și operațiile autonome.⁸⁷

Din punctul de vedere al apărării, cele cinci țări BRICS nu formează un grup omogen. Cei trei coloși – Rusia, China și India – se detașează evident din punct de vedere al efectivelor armate de celelalte două țări cu populație mai puțin numeroasă și, deci, bază de selecție pentru personalul militar mai redusă. De asemenea, chiar dacă se consideră că puterea militară este rezultat al puterii economice și că aceste țări înregistrează creștere similară în termeni economici, China și India se detașează cu claritate în ceea ce privește modernizarea Forțelor Armate, ele ilustrând ceea ce analiștii numesc transferul de putere încet, dar inexorabil, din emisfera vestică spre cea estică⁸⁸.

Totuși, în ciuda diferențelor politice, economice, sociale și militare dintre aceste cinci țări, ele împărtășesc aceeași viziune asupra unui sistem internațional multipolar. De asemenea, aceste țări sunt implicate și în operațiile de pace ONU, în anul 2011 contribuind cu aproximativ 15% din totalul personalului civil și militar al acestor operații: China constituie unul dintre cei mai mari zece contribuitori financiari și al 15-lea furnizor de resurse umane; Rusia este al 11-lea contributor financiar, iar India reprezintă cel de-al treilea participant cu trupe din lume la operațiile ONU.⁸⁹

Din punctul de vedere al participării efective în misiuni, în anul 2012 fiecare dintre țările BRICS contribuia la operațiile ONU sau de altă natură după cum urmează:

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Daniel DARLING, *BRIC Military Modernization and the New Global Defence Balance*, European Dialogue, 2010, URL: <http://eurodialogue.org/BRIC-Military-Modernization-and-the-New-Global-Defense-Balance>.

⁸⁹ Monica HERZ (coord.), *BRICS and the Peacekeeping Operations*, Policy Brief, Research Group on International Politics and Multilateral Agenda, 2011, p. 4.

- Brazilia: Sahara de Vest (ONU), Liberia (ONU), Sudanul de Sud (ONU), Coasta de Fildeș (ONU), Sudan (ONU), Haiti (ONU), Timorul de Est (ONU), Cipru (ONU), Liban (ONU);

- Federația Rusă: Armenia (F. Rusă), Belarus (F. Rusă), Coasta de Fildeș (ONU), R.D. Congo (ONU), Georgia (F. Rusă), Golful Aden (F. Rusă), Kazakhstan (F. Rusă), Kyrgyzstan (F. Rusă), Liberia (ONU), Orientul Mijlociu (ONU), Moldova/Transnistria (F. Rusă), Sudanul de Sud (ONU), Sudan (ONU), Siria (F. Rusă), Tajikistan (F. Rusă), Ucraina (F. Rusă), Sahara de Vest (ONU);

- India: Afghanistan (India), Coasta de Fildeș (ONU), R.D. Congo (ONU), Golful Aden (India), Liban (ONU), Sudanul de Sud (ONU), Sudan (ONU), Siria/Israel (ONU);

- China: Coasta de Fildeș (ONU), Cipru (ONU), R.D. Congo (ONU), Golful Aden (China), Liban (ONU), Liberia (ONU), Orientul Mijlociu (ONU), Sudanul de Sud (ONU), Sudan (ONU), Timorul de Est (ONU), Sahara de Vest (ONU);

- Africa de Sud: R.D. Congo (ONU), Mozambique (Africa de Sud), Sudan (ONU).⁹⁰

1.3. State eșuate

Termenul de stat eșuat se referă la incapacitatea actorilor statali de a furniza eficient bunurile publice la nivel intern, implicit apărare și securitate. Acest proces depinde în mare măsură și de tipurile de interese naționale afirmate de statul respectiv. În cazul statului modern, democratic, interesele naționale pot fi, în funcție de domeniile în care se manifestă, interese economico și/sau ecologice (bunăstarea economică și/sau ecologică pe termen lung a populației) sau interesele politice și/sau de securitate (maximizarea capacității respectivului stat de a răspunde rapid și eficient la orice provocare sau amenințare viitoare)⁹¹. Eșecul în realizarea acestor interese duce invariabil la scăderea performanțelor interne și externe. Statele cu astfel de

⁹⁰ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, pp. 225-236, 286-302, 438-442, 530-533.

⁹¹ David SANDERS, *Relațiile internaționale: neorealism și neoliberalism*, în „Manual de știință politică”, coord.: Robert E. Goodin și Hans-Dieter Klingemann, Ed. Polirom, Iași, 2005, pp. 375-389.

probleme pot fi: state slabe, state care eșuează, state care colapsează etc.

Una dintre cele mai acurate analize asupra statelor eșuate este cea realizată de Fondul pentru Pace intitulată *Indexul statelor eșuate* (The Failed States Index), un clasament al 178 de state realizat anual pe baza nivelurilor de stabilitate și de presiune cu care se confruntă acestea⁹². Primele 10 țări din clasament au cel mai mare scor semnificând nivelul ridicat de eșec: Somalia, R.D. Congo, Sudan (și Sudanul de Sud), Ciad, Zimbabwe, Afghanistan, Haiti, Yemen, Irak și Republica Centrafricană. Diferența dintre țara cu cel mai ridicat scor, Somalia (114,9), și țara cu cel mai scăzut scor ce semnifică un nivel ridicat de sustenabilitate, Finlanda (20), este de aproximativ 90 de puncte, indicând diferențe semnificative de dezvoltare socială, economică, politică și militară între cele două țări.

Poziția în ISE 2012	Țară	PD	Ref	NG	MM	DEI	SDE	LS	SP	DO	AS	EF	Ext	Total
1	Somalia	9,8	10,0	9,6	8,6	8,1	9,7	9,9	9,8	9,9	10,0	9,8	9,8	114,9
2	R.D. Congo	9,9	9,7	9,3	7,4	8,9	8,8	9,5	9,2	9,7	9,7	9,5	9,6	111,2
3	Sudan	8,4	9,9	10,0	8,3	8,8	7,3	9,5	8,5	9,4	9,7	9,9	9,5	109,4
158	Marea Britanie	2,8	3,0	4,7	2,4	3,9	3,7	1,9	2,6	2,1	3,0	3,6	1,6	35,3
159	SUA	3,3	2,6	3,9	1,3	5,1	3,4	2,6	2,7	3,5	1,9	3,6	1,0	34,8
162	Franța	3,0	2,5	5,6	1,8	4,6	3,9	1,9	1,8	2,7	2,2	1,9	1,7	33,6
164	Germania	2,5	3,9	4,4	2,5	4,1	2,6	1,7	1,8	2,0	2,5	2,1	1,7	31,7
PD – Presiuni demografice Ref – Refugiați și populație dislocată intern NG – Nemulțumire de grup MM – Migrație și migrația specialiștilor DEI – Dezvoltare economică inegală SDE – Sărăcie și declin economic						LS – Legitimătatea statului SP – Servicii publice DO – Drepturile omului și statul de drept AS – Aparatul de securitate EF – Elite fracturate Ext – Intervenție externă								

Figura nr. 9: Comparatie între statele de pe primele trei poziții ale Indexului Statelor Eșuate 2012 (ISE) și superputerea și marile puteri în funcție de indicatori sociali, economici, politici și militari⁹³

⁹² The Fund for Peace, *The Failed States Index 2012*, Washington, 2012, URL: <http://ffp.statesindex.org/>.

⁹³ Ibidem.

După cum se observă din figura de mai sus, diferențele dintre cele două categorii de state – state eșuate, pe de o parte, și superputeri și mari puteri, pe de altă parte – sunt semnificative mai ales în ceea ce privește indicatorii politici și militari precum: legitimitatea statului, drepturile omului și statul de drept, aparatul de securitate și intervenția externă. Statele considerate a fi eșuate sunt astfel într-o criză evidentă de legitimitate, nu sunt capabile să asigure respectarea drepturilor omului. Statul eșuează în realizarea obligațiilor sale interne și internaționale, actori externi intervenind pentru a furniza anumite bunuri și servicii publice sau pentru a gestiona problemele interne.⁹⁴

Analiza acestor trei state eșuate selectate din ISE 2012 pe baza indicatorilor folosiți anterior – PIB ca parte din PIB-ul global, cheltuielile pentru apărare ca procent din PIB, personalul civil și militar al Forțelor Armate ca procent din forța de muncă, distribuția cheltuielilor pentru apărare pe categorii principale, cheltuielile pentru apărare pe cap de locuitor etc. – este dificilă deoarece statisticile internaționale disponibile publicului nu sunt concludente. Această situație dovedește lipsa de transparență a instituțiilor guvernamentale din statele eșuate.

De exemplu, următoarea figură arată inconsistența datelor existente pentru categorii precum populație, economie și apărare într-una dintre bazele de date de prestigiu, anume cea a Agenției Centrale pentru Intelligence a SUA (*The World Factbook*, 2013):

Țară	Numărul populației	Forța de muncă (milioane)	Populația aptă pentru serviciul militar	PIB (miliarde USD)	PIB/cap locuitor (USD)	Cheltuieli militare ca procent din PIB
Somalia	10.252.568 (estimare 2013)	3,447 (2007)	2.688.945 (estimare 2010)	5,896 (estimare 2010)	600 (estimare 2010)	0,9% (estimare 2005)
D.R. Congo	75.507.308 (estimare 2013)	35,92 (estimare 2012)	20.499.951 (estimare 2010)	27,53 (estimare 2012)	400 (estimare 2012)	1,2% (2012)
Sudan	34.847.910 (fără an)	11,92 (estimare 2007)	13.316.415 (estimare 2010)	80,43 (estimare 2012)	2.400 (estimare 2012)	4,2% (2012)

Figura nr. 10: Comparatie între statele aflate pe primele trei poziții în ISE 2012⁹⁵

⁹⁴ Idem, p. 12.

⁹⁵ ***, *Somalia, DR Congo, Sudan*, în Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, April 2013, URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/#..>

Conform datelor de mai sus, chiar dacă există o inconsistență în ceea ce privește anii de intrare a datelor, R.D. Congo pare a dispune de cea mai numeroasă armată dintre cele trei țări analizate, dar și dintre țările Africii Centrale. Cu toate acestea, guvernul nu este capabil să furnizeze apărare și securitate în întreaga republică în principal din cauza suprafeței mari a țării și stării precare a forțelor⁹⁶. Aceeași situație este înregistrată și în Somalia, unde forțele miliției și grupările armate sunt slab echipate și chiar întrunite ad-hoc⁹⁷. În Sudan, Forțele Armate au fost destinate timp de două decenii războiului civil din partea de sud a țării, iar tensiunile dintre aceste părți continuă și în prezent; în acest caz, forțele sunt mai bine echipate decât în R.D. Congo și Somalia⁹⁸.

În aceste țări nici procesul de elaborare a politicilor pentru apărare, nici procesul de planificare a apărării nu sunt transparente, astfel încât nu se poate vorbi despre o analiză, fie și foarte succintă, asupra principalelor documente programatice și concepte-cheie referitoare la apărarea națională. Întrucât eșecul unui stat poate constitui o sursă de insecuritate pentru o regiune și, extrapolând, pentru cea mai mare parte a globului, organizațiile internaționale au fost preocupate de dezvoltarea unor mijloace și instrumente care să refacă statul respectiv, adresându-se domeniilor în care acesta a dat greș. Astfel, nivelul scăzut de securitate, dar și apărarea națională deficitară sunt evidente și au necesitat desfășurarea de forțe străine în operații de stabilitate (MONUSCO în R.D. Congo, UNISFA în Sudan), asistență pentru reforma sectorului de securitate (EUSEC R.D. Congo, AMISOM în Somalia) și asistență umanitară, monitorizarea și verificarea implementării acordurilor, asistență inclusiv în procesul politic, contribuție la promovarea drepturilor omului și statului de drept (UNAMID în Sudan).

⁹⁶ Conform International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013, p. 504.

⁹⁷ Idem, p. 529.

⁹⁸ Idem, p. 533.

Capitolul 2. APĂRAREA STATELOR ÎN VIZIUNEA ORGANIZAȚIILOR INTERGUVERNAMENTALE INTERNAȚIONALE

Apărarea națională este o obligație a fiecărui stat și un drept al cetățenilor săi. Prin urmare, este absolut necesar ca fiecare stat să conceapă, organizeze, planifice și să realizeze propria apărare națională, având în vedere atât factorii de putere, cât și impactul organizațiilor interguvernamentale regionale și mondiale ce au competențe în materie de apărare și securitate. În acest context, vom opta pentru sintagma *apărarea statelor*, nu *apărare națională* tocmai pentru a sublinia faptul că apărarea este realizată sub umbrela organizațiilor de state și comportă o importanță dimensiune internațională.

2.1. Apărarea statelor în concepția ONU

Organizația Națiunilor Unite joacă un rol activ și important în ceea ce privește apărarea statelor. În acest sens, organizația poate acționa direct sau indirect. Direct, ONU intervine prin organismele de care dispune pentru a împiedica orice agresiune a unui stat sau grup de state împotriva altui stat. Indirect, ONU contribuie la apărarea națională prin cadrul de cooperare pe care îl constituie în relațiile internaționale.

Pentru a sublinia rolul jucat de ONU în definirea și structurarea apărării naționale a statelor, vom supune analizei părțile relevante din Carta Națiunilor Unite. Deși documentul nu comportă un aspect de noutate, importanța acestuia pentru studiul de față este considerabilă. Carta ONU a devenit o reală „constituție” a relațiilor dintre state⁹⁹, fiind un punct de referință pentru strategiile de securitate stabilite nu doar la nivelul actorilor statali, ci și a celor nonstatali, de tipul OSCE, UE sau NATO.

Implicarea ONU în asigurarea apărării statelor se face în conformitate cu prevederile Cartei sale. Mai întâi, Carta ONU prevede

⁹⁹ Aurel G. URSACHI, *Evoluția politicilor organizațiilor europene și euroatlantice în domeniul apărării și impactul asupra securității*. Teză de doctorat, București, 2012, pp.42-43.

scopurile Organizației. Astfel, la articolul 1, se menționează că ONU are menirea „să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop, să ia măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii”¹⁰⁰.

În opinia noastră, aceste prevederi permit oricărui stat să acționeze concret, constant și responsabil pentru crearea unui sistem adecvat de apărare națională care să respecte principiile Cartei ONU. Astfel, constituirea unui sistem de apărare națională este răspunsul dat de orice stat național responsabil eforturilor Națiunilor Unite de a preveni și înlătura amenințările împotriva păcii și reprimării oricăror acte de agresiune ale unui alt actor statal sau nonstatal. Afirmăm aceasta întrucât existența unui sistem de apărare națională eficace, adaptat provocărilor, riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa păcii și securității naționale și nu numai conduce la diminuarea acestora din urmă, determinând actorii statali sau nonstatali cu intenții agresive să fie mai reținute în a-și urmări interesele în dauna altor actori ai arenei internaționale. În plus, existența unui sistem național de apărare flexibil, eficient și adecvat contextului internațional actual este menit să dezvolte colaborarea și cooperarea internațională ca instrumente de promovare și apărare a intereselor naționale.

ONU este organizată în temeiul unor principii care obligă pe toți membrii săi la un anumit comportament în relațiile internaționale¹⁰¹. Apartenența la Organizație presupune angajamentul de a rezolva diferendele internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională să nu fie periclitate. De asemenea, statele membre se angajează să se abțină, în relațiile cu alți actori, de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat sau în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite. În același timp, Națiunile Unite nu pot interveni în chestiuni care aparțin esențial competenței

¹⁰⁰ *Carta Națiunilor Unite*, art. 1, URL: http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite.

¹⁰¹ *Ibidem*, art. 2.

interne a unui stat și nici nu pot obliga pe membrii săi să supună asemenea chestiuni spre rezolvare pe baza prevederilor Cartei sale. Principiile menționate în Carta ONU creează cadrul pentru realizarea unui climat internațional fondat pe încredere, cooperare și colaborare între state, menit să se reflecte în absența agresiunilor armate ale unui stat sau grup de state împotriva altui stat sau în amenințarea cu folosirea forței, însă lumea nu a fost lipsită de conflictualitate. Prevederea privind faptul că ONU nu va interveni în aspectele ce țin de competența internă a unui stat național pare, de asemenea, depășită de realitățile internaționale.

În fine, ONU dispune de organisme specializate care au autoritatea de a decide măsurile ce se impun atunci când principiile și prevederile Cartei sunt încălcate de un stat sau un grup de state. Astfel, sunt create, ca organe principale ale ONU, Adunarea Generală, Consiliul de Securitate, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă, Curtea Internațională de Justiție și Secretariatul ONU¹⁰². Fiecare dintre aceste organe au specificate prin Cartă atribuțiile prin care contribuie la menținerea păcii și stabilității internaționale.

În Capitolul VII, Carta ONU conține mențiuni exprese cu privire la acțiunea sa în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune. Conform acesteia, în situația în care Consiliul de Securitate va constata existența unei amenințări împotriva păcii, a unei încălcări a păcii sau a unui act de agresiune va face recomandări ori va hotărî ce măsuri vor fi luate, în conformitate cu articolele 41 și 42 ale Cartei ONU, pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Măsurile hotărâte de Consiliul de Securitate pot implica sau nu folosirea forței armate sau pot fi de natură economică ori diplomatice. În ceea ce privește folosirea forței armate, Consiliul de Securitate poate întreprinde, cu forțele aeriene, navale sau terestre, orice acțiune pe care o consideră necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Această acțiune poate cuprinde demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțele aeriene, maritime sau terestre ale membrilor Națiunilor Unite. Recurgerea la măsuri militare are loc doar atunci când celelalte acțiuni ale ONU nu au avut rezultatele scontate,

¹⁰² *Ibidem*, art. 7.

adică nu au determinat revenirea la starea de pace și stabilitate internațională.

ONU întreprinde acțiuni de natură militară utilizând forțele aeriene, navale și terestre puse la dispoziție de statele membre în condițiile stipulate de Carta sa¹⁰³. Pregătirea măsurilor revin în sarcina Comitetului de Stat Major care consiliază și asistă Consiliul de Securitate în toate problemele referitoare la mijloacele de ordin militar necesare acestuia pentru menținerea păcii și securității internaționale, la folosirea și comanda forțelor puse la dispoziția sa, la reglementarea înarmărilor și la eventuala dezarmare.

În opinia noastră, chintesența rolului ONU în materie de apărare a statelor este redată de articolul 51 al Cartei Națiunilor Unite care stipulează că: „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în nici un fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”¹⁰⁴.

De fapt, acest articol dă dreptul oricărui stat să-și organizeze apărarea națională, fie de unul singur, fie prin integrarea într-o organizație politico-militară recunoscută de către ceilalți actori ai scenei politice mondiale.

De altfel, Carta ONU, prin prevederile articolului 53, încurajează statele membre să încheie acorduri sau să constituie organisme regionale destinate a se ocupa cu problemele privind menținerea păcii și securității internaționale, prin acțiuni cu caracter regional, cu condiția ca asemenea acorduri sau organisme, precum și activitatea lor, să fie compatibile cu scopurile și principiile Națiunilor Unite.

¹⁰³ Ibidem, articolele 43-47.

¹⁰⁴ Ibidem, art. 51.

Rolul direct al ONU în apărarea statelor se înfăptuiește și în ceea ce privește teritoriile care nu se autoguvernează¹⁰⁵. În acest scop, statele membre ale Națiunilor Unite care au sau care își asumă răspunderea pentru administrarea unor teritorii ale căror popoare nu au atins încă un grad deplin de autogovernare, recunosc principiul că interesele locuitorilor acestor teritorii au întâietate. Obligația de a promova la maximum bunăstarea locuitorilor acestor teritorii, în cadrul sistemului de pace și securitate internațională stabilit prin Carta ONU, este acceptată ca o misiune sacră. În acest mod, ONU poate contribui la încheierea unor conflicte armate intrastatale sau interetnice în astfel de teritorii.

Totuși, în perioada relativ recentă, au apărut din ce în ce mai multe voci care susțin că ONU, ca organizație, ar trebui reformată în așa fel încât prevederile Cartei sale să fie puse de acord cu realitatea cotidiană, cu transformările petrecute în evoluția comunității internaționale. Astfel, în ultimii ani, numeroase state membre ale ONU și organizații ce compun sistemul Națiunilor Unite au solicitat reformarea ONU pentru a face organizația mondială mai legitimă și mai eficientă¹⁰⁶. Propunerile și măsurile de aplicat au adus inovații instituționale și reforme ale organelor de conducere, dar mai ales mai multă coerență și o ameliorare a gestionării, controlului și deontologiei activității ONU pe teren.

De altfel, în ultimii ani, au avut loc numeroase încercări de a reforma Consiliul de Securitate al ONU¹⁰⁷. Majoritatea inițiativelor de reformă la nivelul ONU vizează Consiliul de Securitate întrucât acesta este organismul care hotărăște principalele măsuri ale Organizației în domeniul păcii și securității internaționale. Schimbarea în acest plan este cu atât mai dificil de înfăptuit întrucât necesită acordul a cel puțin 2/3 din statele membre ONU și a tuturor membrilor săi permanenți, care dispun de dreptul de veto (conform articolului 108 al Cartei).

¹⁰⁵ Ibidem, cap. XI.

¹⁰⁶ *Séminaire sur la réforme de l'Organisation des Nations Unies*, p. 1, URL: <http://www.unitar.org/ny/fr/the-un-system/un-reform>.

¹⁰⁷ *La réforme du Conseil de sécurité des Nations Unies*, p. 1, URL: <http://www.franceonu.org/la-france-a-l-onu/dossiers-thematiques/reforme-de-l-onu/la-reforme-du-conseil-de-securite/article/la-reforme-du-conseil-de-securite>.

Această procedură, foarte constrângătoare, necesită definirea unei reforme care să poată primi susținerea unei vaste majorități a statelor membre.

Marea parte a argumentelor în favoarea reformei Organizației sunt construite în jurul vulnerabilităților aferente modului de organizare și funcționare a Consiliului de Securitate, principalul organism specializat în materie de securitate și apărare. Componenta lui care implică existența a cinci membri permanenți cu drept de veto poate favoriza apariția unor situații în care deciziile acestui for să reflecte în totalitate interesele statelor ce sunt membre permanente ale Consiliului. Dreptul de veto deținut de SUA, Federația Rusă, China, Franța și Marea Britanie este justificat prin aceea că toate aceste state sunt și puteri nucleare, militare și economice considerabile, iar prezența lor în acest for, în care au drepturi egale, constituie un mijloc de garantare a echilibrului între acestea. Realitatea a demonstrat însă, adesea, contrariul.

Existența celor cinci state cu drept de veto face posibil ca Organizația să nu poată opri agresiunea comisă de o mare putere sau cu sprijinul unei mari puteri, atunci când interesele unuia sau mai multor membri permanenți ai Consiliului de Securitate susțin respectiva agresiune. Aceeași structură face posibilă situația în care ONU nu poate aviza o anumită intervenție, atunci când interesele unuia dintre membrii permanenți nu o susțin, așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în cazul războiului civil din Siria, când exercitarea dreptului la veto al Chinei și al Rusiei au blocat măsurile destinate opririi confruntărilor interne.

În plus, istoria a demonstrat că există și posibilitatea ca marile puteri să ignore deciziile și recomandările Consiliului de Securitate sau să acționeze fără a obține acordul ONU. Acesta a fost cazul războiului din Golf început în 2003 când, întâlnind opoziția Franței, Chinei și Federației Ruse, SUA și Marea Britanie au alcătuit o coaliție ce a răsturnat guvernul Irakului fără acordul și sprijinul ONU.

Acesta este motivul pentru care s-a ridicat adesea problema necesității reorganizării instituționale a ONU, cu atât mai mult cu cât asistăm astăzi și la o schimbare a caracteristicilor sistemului internațional. Prin urmare, ONU ar trebui să reflecte cât de mult posibil aceste schimbări.

Practic, ONU, prin prevederile Cartei și acțiunile întreprinse în direcția întăririi păcii și securității internaționale, creează premisele și dă legitimitate existenței apărării împotriva oricărei agresiuni militare din partea altui stat sau grup de state. Prin documentul său fundamental, ONU creează cadrul în care este definită și structurată apărarea tuturor actorilor internaționali, fie statali sau nonstatali. Nu întâmplător, documentele ce relevă viziunea acestora asupra securității și apărării fac, invariabil, trimitere la prevederile Cartei ONU. Însă, considerăm că, pentru a căpăta un plus de eficiență și pentru a putea realiza cu succes a dezideratele în materie de apărare și securitate, este necesar ca Organizația să cunoască un proces concret de reformă, în special în ceea ce privește Consiliul de Securitate, care să îi confere un caracter mai adaptat la contextul actual global.

2.2. Apărarea statelor în concepția NATO

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord este definită ca o *alianță politico-militară*, care funcționează pe principiul apărării colective, pe angajamentul asistenței militare mutuale. Una dintre cele mai simple și elocvente definiții ale alianțelor a fost oferită de G. H. Snyder: „alianțele sunt asocieri formale ale statelor, vizând utilizarea (sau ne-utilizarea) forței militare, în anumite circumstanțe, împotriva statelor din afara organizației respective”¹⁰⁸. Practic, apartenența la o alianță poate fi considerată, din prisma statelor ce o alcătuiesc, un instrument de promovare a intereselor naționale, inclusiv a celor vitale.

Astfel, deși, în prezent, putem vorbi despre NATO ca veritabil actor al arenei internaționale, nu este de omis faptul că, esențialmente, NATO este o alianță, o asociere voluntară a statelor sale membre, ce se angajează să se apere reciproc în caz de atac, o rezultată o intereselor comune a acestora.

Pentru a pune în evidență rolul NATO în ceea ce privește apărarea statelor, vom pleca de la o succintă analiză a *Tratatului Atlanticului de Nord (1949)*. Încă de la început, în document se fac

¹⁰⁸ Glenn Herald SNYDER, *Alliance Politics*, Cornell University, New York, 1997, p. 4.

referiri la respectarea Cartei ONU¹⁰⁹ în ceea ce privește soluționarea prin mijloace pașnice a diferendelor internaționale în care ar putea fi implicate statele și abținerea, în relațiile lor internaționale, de la a recurge la amenințarea cu sau la folosirea forței de o manieră incompatibilă cu scopurile ONU. De aici decurge faptul că NATO este o organizație destinată promovării principiilor și scopurilor Națiunilor Unite, realizării unui climat internațional propice colaborării și cooperării economice și nu numai atât între statele sale membre, cât și cu alte state.

Realizarea scopurilor Tratatului Atlanticului de Nord impune statelor membre să acționeze individual și întrunit, continuu și efectiv, prin dezvoltarea propriilor mijloace, acordându-și sprijin reciproc. În plus, există obligația menținerii și creșterii capacității lor individuale și colective de rezistență la un atac armat¹¹⁰. Deci, fiecare stat membru are obligația de a-și construi și menține la parametri calitativi și operaționali înalți un sistem propriu de apărare națională, care să îi permită să poată acționa individual și colectiv pentru garantarea securității proprii, dar și a aliaților săi, în caz de atac. Altfel spus, fiecare stat național membru al NATO trebuie să fie în măsură să răspundă oricând unui atac armat împotriva sa sau a unui alt stat din organizație.

Conform articolului 4 al Tratatului, statele membre ale NATO se consultă de fiecare dată când unul dintre ele consideră că integritatea teritorială, independența politică sau securitatea oricărui alt stat membru al Alianței sunt amenințate¹¹¹. Astfel, fiecare stat membru al NATO trebuie să fie în măsură să se apere singur în fața unui atac armat realizat de un alt stat sau grup de state. Aceasta pentru că posibila amenințare a integrității teritoriale, a independenței politice și a securității unui stat aliat se aduce la cunoștința celorlalte state membre care decid ce măsuri se impun. Prin urmare, dacă atacul armat este realizat prin surprindere, statul vizat trebuie să fie în măsură să riposteze adecvat până se adoptă măsurile de apărare colectivă.

¹⁰⁹ *Le Traité de l'Atlantique Nord*, art. 1 și 2, URL: http://www.nato.int/cps/fr/natolive/official_texts_17120.htm.

¹¹⁰ Ibidem, art. 3.

¹¹¹ Ibidem, art. 4.

Și în semnificațiile prevederilor articolului 5, cel care formulează principiul apărării colective ce stă la baza funcționării Alianței, se poate regăsi necesitatea ca statele membre ale NATO să fie în măsură să se apere individual sau să participe la apărarea colectivă astfel încât Alianța să își poată atinge scopurile defensive. În plus, măsurile individuale sau colective de apărare adoptate în cazul unui atac armat asupra unuia sau mai multor state membre ale NATO rămân în vigoare până în momentul în care Consiliul de Securitate al ONU decide alte măsuri pentru restabilirea și menținerea păcii și securității naționale. Pe de altă parte, articolul 5 face legătura între deciziile și durata aplicării acestora de către NATO cu ceea ce va hotărî Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite. Astfel, în acest mod, măsurile defensive individuale și colective ale unui stat sau ale statelor membre NATO întreprinse în cazul unui atac armat împotriva lor dobândesc un plus de legitimitate și un control al comunității internaționale.

Tratatul Atlanticului de Nord delimitează, prin articolul 6, aria teritorială de aplicabilitate a articolului 5, respectiv teritoriile statelor membre, dar, în acest caz, reținut este faptul că Tratatul a fost elaborat în 1949, în contextul Războiului Rece. După 1990, odată cu mutațiile produse în mediul de securitate internațional, NATO, cu aprobarea ONU, și-a extins aria de responsabilitate în materie de menținere a păcii și securității internaționale. În plus, prin primirea de noi membri din rândul statelor central și est europene, zona de acțiune euroatlantică s-a extins față de cea existentă înainte de 1990. Imediat după finalizarea Războiului Rece, forțele NATO au intervenit în managementul crizelor din Balcanii de Vest, punându-se astfel bazele conceptului și practicii misiunilor de tip non-articol 5, respectiv operații derulate în afara spațiului de responsabilitate (*out-of-area operations*), misiuni ce se derulează în afara prevederilor articolului 5, în situații în care nu sunt supuse amenințării directe integritatea teritorială, independența politică și suveranitatea niciunui stat membru al Alianței.

În realitate, marea parte a acțiunilor militare ale NATO s-au încadrat în această tipologie. Principala cauză a acestui fapt poate fi regăsită în caracteristicile mediului internațional de securitate, caracterizat printr-o strânsă interdependență a securității actorilor internaționali, prin capacitatea actorilor statali și nonstatali de a

efectua atacuri de la distanță, dar și prin caracterul transfrontalier al riscurilor și amenințărilor de securitate.

De altfel, Alianța a invocat, pentru prima dată în istoria sa, articolul 5 după atentatele teroriste din 11 septembrie 2001, acesta fiind și momentul ce a marcat începerea luptei împotriva terorismului internațional. Totodată, ca reacție la evenimentele amintite, NATO a lansat operații în afara zonei euroatlantice și a început o vastă transformare a capacităților sale¹¹². De reținut este, însă, că primele operațiuni în afara ariei de responsabilitate a NATO nu au fost cele din Orientul Mijlociu, determinate de atacurile teroriste din 2001, ci datează chiar de la intervenția în conflictele ce au măcinat Balcanii de Vest la începutul anilor '90.

Viziunea Alianței asupra securității și soluțiilor pentru garantarea acesteia a fost reînnoită și adaptată fluctuațiilor constante ce s-au petrecut la nivelul sistemului internațional prin Conceptele Strategice. Astfel, delimitarea teritorială făcută prin articolul 6 al Tratatului de la Washington în 1949 a fost actualizată treptat prin aceste documente. Cel mai recent Concept Strategic al NATO, făcut public în 2010, menționează că „în prezent, spațiul euroatlantic este în pace și amenințarea unui atac convențional asupra teritoriului NATO este scăzută (...) Totuși amenințarea convențională nu poate fi ignorată. Multe regiuni și țări din lume s-au lansat în achiziționarea de importante capacități militare moderne, cu consecințe greu de prevăzut pentru stabilitatea internațională și securitatea euroatlantică. Este vorba, mai ales, de proliferarea rachetelor balistice, care constituie o amenințare reală, crescândă pentru zona euroatlantică”¹¹³. Argumentarea este consolidată și prin descrierea altor caracteristici ale mediului internațional de securitate. Spre exemplu, „instabilitatea sau conflictul existente dincolo de frontierele NATO pot amenința în mod direct securitatea Alianței”¹¹⁴, iar ilustrările sunt numeroase –

¹¹² *Défense collective*, p. 3, URL: http://www.nato.int/cps/fr/natolive/topics_59378.htm.

¹¹³ *Conceptul Strategic pentru Apărare și Securitate al Statelor Membre ale Organizației Tratatului Nord-Atlantic, Adoptat de Șefii de State și de Guverne la Lisabona. Angajare Activă, Apărare Modernă*, în *Impact Strategic*, nr. 4[37]/2010, p. 8.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 9.

alimentarea extremismului, terorismului și a activităților transnaționale ilicite, precum și atacurile cibernetice, proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul transnațional etc.

Practic, într-o lume a amenințărilor transfrontaliere, NATO nu se putea limita doar la operațiuni de tip articol 5, dinamica mediului internațional de securitate ridicând noi condiții pentru ca Alianța să își mențină relevanța în planul securității euroatlantice. „Crizele și conflictele din afara frontierelor NATO pot ridica o amenințare directă la securitatea teritoriului și populației țărilor Alianței. Astfel, NATO se va angaja, unde este posibil și când este necesar, în prevenirea sau gestionarea crizelor, stabilizarea situațiilor post-conflict sau sprijinirea reconstrucției”¹¹⁵.

Cu toate că operațiile militare reprezintă cea mai vizibilă parte a activității NATO în prezent, Alianța Nord-Atlantică este preocupată și de contracararea și altor tipuri de amenințări precum: proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul, securitatea energetică sau atacurile cibernetice. Aceste amenințări sunt complexe și au atât o dimensiune civilă, cât și una militară, motiv pentru care NATO nu le poate contracara unilateral, ci doar poate aduce o plus valoare la răspunsul comun în fața acestor amenințări.

În fața acestor amenințări imprevizibile, NATO nu poate avea o atitudine reactivă, ci trebuie să anticipeze provocările și să folosească resursele politice și militare de care dispune pentru ca, în cooperare cu partenerii, săi să poată reduce cât de mult posibil nivelul riscului¹¹⁶.

În ceea ce privește raportul dintre operațiile derulate în afara ariei de responsabilitate a NATO (non-articol 5), pe de o parte, și cele în virtutea articolului 5 din Tratatul de la Washington, pe de altă parte, noile evoluții pe arena internațională, în general, și pe cea euroatlantică, în particular, prefigurează noi tendințe. Modul de operare și funcționare a NATO este direct influențat de schimbările ce se petrec la nivelul statutului principalilor actori care îl compun.

Unele dintre cele mai elocvente indicii în acest sens le putem regăsi în semnificațiile inițiativei *Smart Defence* (apărare inteligentă), lansată în cursul anului 2012, la Chicago. Concret, inițiativa reprezintă

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 10.

¹¹⁶ *Rolul NATO în actualul context internațional*, URL: <http://www.mae.ro/node/1570>, p. 3.

o soluție de cooperare în ceea ce privește achiziția și/sau dezvoltarea de echipamente militare costisitoare, dar necesare la nivelul Alianței, în contextul în care, după 2008, bugetele militare ale statelor membre ale Alianței au avut tendința de a scădea. În contextul creat de criza economică și financiară, SUA nu își mai puteau permite să susțină într-o măsură la fel de mare funcționarea NATO, motiv pentru care a fost identificată această metodă de echilibrare a responsabilității pentru apărare la nivelul statelor membre¹¹⁷.

Inițiativa lansată la Chicago se înscrie și confirmă necesitatea ca europenii să își asume un grad mult mai mare de responsabilitate față de propria securitate. Achiziția și dezvoltarea de echipamente militare cu o contribuție mai semnificativă a statelor europene este doar o parte a acestei tendințe. În acest sens, se cuvine de reamintit faptul că, în perioada ce a urmat apogeului crizei economice și financiare, SUA au anunțat că interesele lor strategice au „pivotat” dinspre Europa și Orientul Mijlociu către regiunea Asia-Pacific. Declarațiile oficiale indică, însă, că acest lucru nu echivalează cu o erodare a semnificației parteneriatului euroatlantic. „Europa, casa celor mai mulți aliați tradiționali, este în continuare un partener de prim rang, ce lucrează alături de Statele Unite pentru a combate amenințările globale urgente, și investim în actualizarea structurilor alianței noastre”¹¹⁸. Evoluțiile ulterioare, precum cursul evenimentelor din Libia, a celor din Siria confirmă necesitatea ca europenii să se implice mai mult nu doar în garantarea propriei securități, ci și în cea a vecinătății apropiate.

Practic, în noul context internațional, este necesar ca europenii să își asume rolul de partener egal al SUA în cadrul Alianței și să adopte un comportament în consecință. Prin urmare, putem considera că angajamentul SUA în Europa în planul securității și apărării, prin NATO, înclină spre a se reduce strict la prevederile articolului 5 din Tratatul de la Washington.

La nivelul NATO, această tendință se poate traduce într-un accent mai mare așezat asupra funcției de apărare colectivă a Alianței.

¹¹⁷ Pentru detalii, a se vedea Cristina BOGZEANU, „Relația dintre NATO și UE din perspectiva implicațiilor conceptelor de «smart defence» și «pooling and sharing»”, în *Impact Strategic*, nr. 3[44]/2012, pp. 34-41.

¹¹⁸ Hillary CLINTON, „Secolul pacific al Americii”, în *Foreign Policy România*, nr. 25, noiembrie/decembrie 2012, p. 33.

Totodată, nu poate fi neglijat nici faptul că Alianța reprezintă unul dintre cei mai semnificativi actori ai arenei internaționale, un cadru în care pot fi promovate și apărate interesele naționale ale fiecărui stat membru. Astfel, concomitent cu o creștere a accentului pe funcția de apărare colectivă, la nivelul NATO, se poate remarca și tendința de a consolida parteneriatele cu statele din zona emergentă sau de a încheia noi parteneriate cu actori din aceeași regiune, ca rezultat al apariției unor noi centre de putere pe arena internațională, dar și al glisării intereselor SUA către Asia-Pacific. Aceasta a dus la credința că, de fapt, sub umbrela NATO, se conturează, de fapt, două tipuri de alianțe – o alianță a nucleului dur, alcătuită din cele 28 de state membre, care funcționează pe principiul apărării colective, și una mult mai flexibilă a parteneriatelor, mai deschisă, globală, constituind un cadru de cooperare, dar și de angajare dincolo de granițele spațiului euroatlantic de securitate¹¹⁹.

Practic, în ceea ce privește Organizația Tratatului Nord-Atlantic, problema apărării colective și, implicit, și cea a statelor membre care o compun este marcată de repercusiunile crizei economice și financiare mondiale. De asemenea, în acest sens, problema reducerilor bugetare ale statelor membre în domeniul apărării joacă un rol central. Deja amintita inițiativă „smart defence” constituie una dintre soluțiile identificate pentru a păstra capacitatea operațională a Alianței și în acest context. Acest concept constituie fundamentul pentru punerea în practică a viziunii *NATO Forces 2020* (Forțele NATO 2020), menite să favorizeze crearea unor „forțe moderne, strâns interconectate echipate, antrenate, instruite și comandate astfel încât să poată acționa împreună, dar și cu parteneri, în orice mediu”¹²⁰. La baza acestor eforturi stă și necesitatea de a asigura caracterul interoperabil al forțelor armate ale statelor membre NATO după finalizarea operației din Afganistan.

Viziunea *NATO Forces 2020*, precum și calea de implementare a acesteia – „smart defence” – scot în evidență funcția pe care NATO

¹¹⁹ Anne-Marie SLAUGHTER, „Two NATOs in One”, 5 June 2012, URL: <http://we-nato.org/2012/06/05/two-natos-in-one>.

¹²⁰ *Summit Declaration on Defence Capabilities: Towards NATO Forces 2020*, 20 May 2012, URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87594.htm?mode=pressrelease.

o are în planul dezvoltării capabilităților militare ale statelor membre și anume aceea de cadru, de catalizator al proiectelor multinaționale inițiate și derulate în acest sens. Aceasta, dacă avem în vedere faptul că „smart defence” presupune conceperea și implementarea unor proiecte multinaționale în vederea achiziționării sau dezvoltării de echipamente militare necesare și costisitoare, pe baza cooperării între statele membre, prioritizării și specializării în acest domeniu.

În sprijinul aceluiași obiective, tot în 2012, a fost lansată și *Connected Force Initiative* (Inițiativa Forțelor Interconectate), menită „să extindă educația și antrenamentul personalului, completând astfel eforturile naționale esențiale”¹²¹ și având în centru Forța de Răspuns a NATO.

Toate aceste inițiative reflectă eforturile Alianței de adaptare la schimbările petrecute în planul caracteristicilor mediului internațional de securitate, al statutului statelor sale membre pe arena internațională, dar și al relațiilor dintre statele sale membre. Dincolo de necesitatea adaptării la un nou context, „smart defence” și „Connected Force Initiative” reflectă și o altă realitate în ceea ce privește legătura dintre apărarea statelor membre ale NATO și apărarea colectivă – faptul că marea parte a lor, în special forțele armate ale statelor europene au dezvoltat o cultură a apărării în cadrul larg al Alianței, „nu mai au formatul necesar pentru a «gândi» în mod separat și cu atât mai puțin de a acționa ca servicii separate”¹²². Cu alte cuvinte, gradul mare de dependență a statelor europene de garanțiile de securitate oferite de NATO și, mai ales, de SUA în acest cadru, face necesar ca adaptarea apărării naționale a acestora la un nou context, în care trebuie să își asume mai multe responsabilități, să se realizeze tot în cadrul Alianței.

În concluzie, chiar și în cadrul NATO, apărarea națională rămâne responsabilitatea primară a statelor sale membre, acestea având responsabilitatea de a-și moderniza forțele armate pentru a le face compatibile și interoperabile cu cele ale celorlalte state membre, făcând astfel posibilă apărarea colectivă la nivelul Alianței. Practic, cu cât crește capacitatea statelor membre NATO de a-și garanta propria

securitate, cu atât crește și capacitatea organizației per ansamblu de a-și îndeplini misiunea fundamentală – apărarea colectivă.

2.3. Apărarea statelor în concepția UE

Dacă, în cazul NATO, relația dintre apărarea statelor concepută la nivel național și cea concepută la nivelul Alianței este clar delimitată prin însăși natura organizației, în ceea ce privește Uniunea Europeană, această relație presupune în grad crescut de complexitate. Principalul motiv pentru aceasta este reprezentat de natura construcției europene, fundamentată pe ideea integrării, a cedării de suveranitate către o instituție supra-națională.

Sfera securității și apărării constituie, în acest cadru, un subiect aparte, în care statele membre ale Uniunii au fost întotdeauna reticente să cedeze suveranitate, deși au existat numeroase inițiative în acest sens. O explicație elocventă a acestei stări a lucrurilor o putem regăsi în volumul „Securitatea. Un nou cadru de analiză”: „Statul modern este definit de ideea de suveranitate – revendicarea dreptului exclusiv de autoguvernare asupra unui teritoriu bine definit și a populației sale. (...) De-a lungul istoriei, dreptul de guverna a fost consacrat prin capacitatea de a-l revendica și proteja împotriva contestatarilor înarmați, atât din interior, cât și din afară. Agenda securității militare gravitează, așadar, în jurul statelor (...)”¹²³.

Domeniul securității și apărării a rămas constant, în decursul întregii istorii a UE, unul inter-guvernamental, adică un domeniu în care deciziile continuă să se ia de către reprezentanții fiecărui stat membru în forurile decizionale europene, aceștia promovând, în primul rând, interesele statelor pe care le reprezintă.

Cu toate acestea, aceleași state membre ale UE au reiterat, cu fiecare tratat asupra organizării și funcționării UE, cu fiecare document strategic elaborat, nevoia de a avea o politică de securitate și apărare mai eficientă, care să susțină afirmarea Uniunii pe arena internațională. Astfel, la nivelul UE, a fost definită treptat o Politică de Securitate și Apărare Comună, menită a asigura Uniunii o „capacitate

¹²¹ Ibidem.

¹²² Julian LINDLEY-FRENCH, “«Organic Jointness?» NATO’s Connected Forces Initiative”, *The New Atlanticist*, 25th July 2012, URL: www.atlanticcouncil.org.

¹²³ Barry BUZAN, Ole WÆVER, Jaap de WILDE, *Securitatea. Un nou cadru de analiză*, Editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011, p. 78.

operațională bazată pe mijloace civile și militare”¹²⁴, la care aceasta poate recurge „în cadrul misiunilor în afara Uniunii pentru a asigura menținerea păcii, prevenirea conflictelor și întărirea securității internaționale”¹²⁵. În plus, Tratatul de la Lisabona menționează și că „Politica de securitate și apărare comună include definirea treptată a unei politici de apărare comune a Uniunii”¹²⁶.

Cristalizarea unei astfel de politici s-a dovedit a fi dificilă la nivelul Uniunii deoarece acesta implică repercusiuni asupra modului de a lua decizii în ceea ce privește utilizarea instrumentului militar de promovare și apărare a intereselor naționale. Practic, specificul apărării comune, spre care tinde UE, constă în faptul că „structura militară constituită în acest scop se află sub comanda organelor Uniunii și nu a fiecărui stat membru”¹²⁷. Deși statele membre ale UE au manifestat reticență în acest sens, încercările de a constitui o astfel de structură au fost constante de-a lungul istoriei UE încă din 1950, când a fost propusă crearea Comunității Europene de Apărare¹²⁸.

De altfel, deși proiectul apărării comune rămâne încă un deziderat pentru Bruxelles, cadrul instituțional UE în domeniul securității și apărării este unul bine dezvoltat incluzând următoarele structuri: Statul Major Militar, Centrul Întrunit pentru Monitorizare (SitCen), Unitatea de Planificare și Avertizare Timpurie, Comitetul Militar, Grupul Politico-Militar, Comitetul pentru Aspecte Civile în Managementul Crizelor. Toate acestea au fost incluse, după ratificarea Tratatului de la Lisabona (2009), sub umbrela Serviciului European de Acțiune Externă (SEAE).

¹²⁴ *Versiune Consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene. Carta Drepturilor Fundamentale*, Luxemburg, martie 2010, p. 38.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Constantin MOȘTOFLEI, Petre DUȚU, *Apărarea colectivă și apărarea națională în contextul integrării României în NATO și aderării la Uniunea Europeană*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005, p. 14.

¹²⁸ Pentru detalii, a se vedea Petre DUȚU, Cristina BOGZEANU, *Reforma instituțională a UE din perspectiva Politicii de Securitate și Apărare Comune*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011, pp. 36-37.

În 2007, Grupurile de Luptă ale UE, forța de răspuns rapid a Uniunii au atins capacitatea operațională completă, așezate sub controlul direct al Consiliului UE. Menirea acestor Grupuri de Luptă este de a derula misiuni militare ad-hoc de management al crizelor. Trupele și echipamentul necesar acestora sunt puse la dispoziție de statele membre care le alcătuiesc, fiecare dintre acestea fiind așezat sub coordonarea unui „stat-lider”. De notat este faptul că aceste structuri militare, care au fost descrise după atingerea capacității operaționale complete, drept „o armată permanentă”¹²⁹, nu au fost utilizate niciodată în managementul crizelor.

În 2009, Parlamentul European vota pentru crearea SAFE (Synchronised Armed Forces Europe – Forțele Armate Sincronizate Europene). SAFE reprezenta, la acel moment, un pas către crearea unei armate europene. La baza acestuia, se afla principiul participării voluntare, fiind menit să ducă la sincronizarea conducerii forțelor europene. SAFE constituia, de fapt, aplicarea principiului „Europei cu mai multe viteze” în planul apărării, permițând participarea statelor europene care doreau un grad mai mare de sincronizare în domeniul apărării și lăsând statelor care nu doreau acest lucru libertatea de a rămâne în afara acestui proces. Însă, deși votat în Parlamentul European, proiectul nu a fost aprobat nici până în prezent în Consiliul UE.

În ciuda dificultății cu care se înregistrează progresele pe această linie, Europa are totuși un potențial militar substanțial, demonstrat nu doar în capacitatea statelor europene de a participa la misiunile derulate sub egida NATO, ci și în cea de a identifica și cumula suficiente resurse pentru a forma trupe ale Uniunii, care au fost desfășurate într-o serie de misiuni sub egida Politicii de Securitate și Apărare Comune (PSAC), cu caracter civil și militar, în Balcanii de Vest, Africa, Orientul Mijlociu și Caucaz. Dintre acestea, la momentul redactării prezentului studiu, pagina web oficială a EEAS (European External Action Service) listează 13 misiuni UE finalizate și 17 misiuni în curs de derulare. Cele mai multe dintre acestea au însă un caracter civil. Spre exemplu, din cele 17 misiuni aflate în curs de

¹²⁹ Paul REYNOLDS, “New Force Behind EU Foreign Policy”, *BBC News*, 15 March 2007, URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6441417.stm>.

desfășurare, doar 4 au caracter militar.¹³⁰

În prezent, Europa trebuie să facă față unei provocări extrem de complexe și solicitante din perspectivă financiară, instituțională și politică. Cu un nou profil instituțional în sfera PSAC care nu și-a demonstrat încă funcționalitatea, puternic afectată de criza economică și financiară, preocupată de gestionarea unei crize fiscale în zona euro și confruntată cu o scădere notabilă a coeziunii politice, având în vedere tendințele strategice ale SUA descrise în capitolul dedicat NATO, Europa se află și sub imperativul dezvoltării reale și funcționale dimensiunii de securitate și apărare. Practic, UE se confruntă cu o distanță enormă între voința politică de care dispune și noile imperative în materie de securitate și apărare.

Nr.	Misiune	Mandat	Obiectiv
1.	ALTHEA BiH*	2004-nov. 2013	- sprijinul Bosniei și Herțegovinei în menținerea securității; - sprijin pentru Ministerul Apărării și Forțelor Armate ale Bosniei și Herțegovinei în construirea de capacități și antrenament.
2.	EUNAVFOR Somalia	2008- dec. 2014	- combaterea pirateriei și a jafurilor armate din largul coastei somaleze.
3.	EUAVSEC South Sudan	iun. 2012- ian. 2014	- sprijin în consolidarea securității pe aeroportul din Juba.
4.	EUBAM Libya	2013-2015	- sprijinul autorităților libiene în consolidarea și dezvoltarea securității la graniță.
5.	EUBAM Rafah	2005-iun. 2013	- prezența unei părți terțe la punctul de trecere Rafah între Fâșia Gaza și Egipt.
6.	EUCAP NESTOR	2012-2014	- îmbunătățirea capacității maritime a patru țări din Cornul Africii și Oceanul Indian.
7.	EUCAP Sahel Niger	2012-2014	- susținerea autorităților nigeriene în consolidarea cadrului de combatere a terorismului și criminalității organizate.
8.	EUJUST Lex Irak	2005-2013	- activități de antrenament integrat pentru angajații irakieni din sistemul justiției criminale.
9.	EUPOL Afganistan	2007-2014	- stabilirea unui sistem de poliție civilă sustenabil și eficient în Afganistan.

¹³⁰ A se vedea URL: http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/index_en.htm.

* Misiunile marcate cu fond mai închis la culoare au caracter militar, celelalte fiind civile.

Nr.	Misiune	Mandat	Obiectiv
10.	EULEX Kosovo	2008-2014	- sprijinul autorităților kosovare în sfera statului de drept, în special în ceea ce privește activitățile care țin de poliție, sistemul judiciar și vămi.
11.	EUMM Georgia	2008-sept. 2013	- monitorizare a respectării Acordului în 6 puncte între Georgia și Rusia și a Acordului asupra măsurilor de implementare.
12.	EUPOL COPPS	2006-2014	- susținerea Autorității Palestiniene în construirea de instituții care să funcționeze într-un viitor stat palestinian în domeniul poliției și a justiției.
13.	EUPOL RD Congo	2007-sept. 2013	- sprijinul autorităților congoleze în reforma sistemului de poliție.
14.	EUSEC RD Congo	2005-sept. 2013	- sprijinul autorităților congoleze în reconstrucția forțelor armate astfel încât acestea să fie capabile să asigure securitatea țării și să creeze condițiile dezvoltării economice și sociale.
15.	EUTM Mali	2013-2014	- sprijinul autorităților maliene în refacerea ordinii constituționale și democratice, de a își exercita suveranitatea asupra întregului teritoriu al țării și de a neutraliza amenințări precum criminalitatea organizată și terorismul.
16.	EUTM Somalia	2010-2015	- antrenamentul comandanților și al specialiștilor în domeniul Poliției Militare, Cooperare civil-militară, intelligence și inginerie de luptă.
17.	EUBAM Moldova and Ukraine	2005-2015	- sprijin pentru dezvoltarea capacității de management al graniței dintre Moldova și Ucraina, inclusiv a celei dintre republica separatistă transnistreană și Ucraina.

Figura nr. 11 – Misiuni ale UE în curs de desfășurare

În contextul în care responsabilitățile statelor europene și ale Uniunii înseși în ceea ce privește securitatea proprie și cea a spațiului învecinat au crescut considerabil în urma deciziei SUA de a-și concentra resursele către interesele din Asia-Pacific, din 2009 până în prezent, UE a lansat 6 operațiuni noi și a prelungit 4 operațiuni începute înainte de acest an. Mai mult, la o scurtă privire asupra Figurii nr. 11 se poate observa o evidentă predominanță a misiunilor cu caracter civil. Totodată, procentul considerabil de misiuni dedicate

managementului crizelor din spațiul Africii poate constitui un semn al adaptării UE la noile responsabilități în materie de securitate ce îi revin.

În același timp, evoluția recentă a unor crize din Africa au relevat capacitatea redusă de reacție a UE, un exemplu elocvent fiind criza din Mali, din cursul anului 2012, când autoritățile au pierdut controlul asupra nordului țării. Guvernul malian a solicitat intervenția militară a Franței și, finalmente, trupele acesteia au pus capăt insurgenței. Problema centrală în acest caz a constat în faptul că pe cât era de necesară și justificată intervenția UE în această situație, pe atât de evidentă a fost lipsa capacității sale de a interveni decisiv în rezolvarea unei crize dintr-un stat, caracterizat drept „un partener important al UE în Africa de Vest”¹³¹. Pe 18 februarie 2013, UE a lansat EU Training Mission (EUTM), cu scopul de a contribui la antrenamentul și organizarea forțelor militare maliene, fără ca mandatul acesteia să includă și misiuni de luptă¹³² și aceasta în condițiile în care, la acea vreme, soldații malieni erau deja angajați în misiuni de luptă alături de cei francezi. Și de această dată, Bruxelles a demonstrat un mod ezitant de a lua decizii în planul PSAC, ceea ce a evidențiat, încă o dată, „incapacitatea sau chiar lipsa dorinței Uniunii de a proiecta forțe în scopul apărării intereselor comune de securitate”¹³³.

Viitorul Uniunii din această perspectivă depinde într-o mare măsură și de succesul pe care inițiativa „pooling and sharing” o va avea. Acest concept este similar celui lansat la nivelul NATO – „smart defence” – fiind destinat dezvoltării și achiziționării de echipamente militare costisitoare de către statele membre ale UE, sub coordonarea Agenției Europene de Apărare. „Pooling and sharing” poate fi considerat un efort conștient al europenilor pentru a identifica o soluție viabilă pentru viitorul apărării europene. Astfel, în contextul în care apărarea devine din ce în ce mai costisitoare, eforturile europenilor în acest sens erau prea ambițioase și diluate pentru a fi în mod real

¹³¹ *EU Relations with Mali*, URL: <http://eeas.europa.eu/mali/>.

¹³² Council of the European Union, *EU training mission in Mali launched*, Brussels, 18 February 2013, URL: <http://www.eeas.europa.eu/csdp/documents/pdf/135524.pdf>.

¹³³ Oliver THRÄNERT (ed.), *Strategic Trends 2013. Key Developments in Global Affairs*, Center for Security Studies, ETZ Zurich, 2013, p. 64.

eficiente, mai ales în condițiile în care deciziile se luau la nivelul celor 27 de state membre ale Uniunii. „Pooling and sharing” poate fi considerată și o soluție pentru îmbunătățirea coordonării dintre statele membre astfel încât să poată fi generate mai multe capacități¹³⁴.

În prezent, presiunea pusă de evoluțiile din planul mediului internațional de securitate asupra UE în ceea ce privește securitatea și apărarea se grevează pe fondul unei reticențe permanente a statelor europene de a dezvolta acest pilon al Uniunii, precum și pe efectele crizei economice și financiare, a căror gestionare suscită un interes mult mai mare din partea europenilor¹³⁵. Dificultățile de a atinge un consens politic în acest domeniu sunt reflectate și de faptul că, la nivelul UE, nu a fost elaborată o nouă strategie de securitate, care să traseze principalele direcții de acțiune într-un context internațional diferit de cel din 2003, când a fost elaborată *Strategia Europeană de Securitate*¹³⁶.

Prin urmare, chiar și în contextul în care dinamica mediului internațional de securitate impune creșterea coeziunii, coerenței și eficienței europenilor în planul securității și apărării, progresele în acest domeniu sunt încă puține și insuficiente. Din acest punct de vedere, Europa este încă o sumă de voci care doar arareori ating consensul și au capacitatea de a întreprinde acțiuni eficiente, UE fiind mai degrabă un cadru de promovare a intereselor naționale. Totuși, nu trebuie să ometem sau să subestimăm faptul că, după cum am demonstrat în lucrări anterioare, dezvoltarea PSAC este un proces reactiv, adică orientat asupra rectificării neajunsurilor din trecut, stimulat de provocările prezentului¹³⁷. Prin urmare, este posibil ca dificultățile caracteristice perioadei contemporane să favorizeze o consolidare a UE din această perspectivă.

¹³⁴ ***, *The Military Balance 2013*, Chapter Four: Europe, Routledge Publishinghouse, London, 2013, p. 90.

¹³⁵ A se vedea European Commission, *Eurobarometer*, URL: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb79/eb79_fact_ro_en.pdf.

¹³⁶ Considerăm că documentul elaborat în 2008 este un raport asupra stadiului implementării strategiei din 2003, motiv pentru care nu îl considerăm un document cu valoare de strategie de securitate.

¹³⁷ A se vedea Cristina BOGZEANU, Petre DUȚU, *op. cit.*, pp. 36-42.

Capitolul 3. FACTORI CU IMPACT ASUPRA CONCEPȚIEI ȘI ORGANIZĂRII APĂRĂRII NAȚIONALE

Apărarea națională are ca obiect asigurarea oricând, în orice circumstanțe și împotriva oricăror forme de agresiune, a securității și integrității teritoriului, precum și a vieții populației în acord cu alianțele, tratatele și acordurile internaționale¹³⁸. Prin urmare, apărarea națională este un instrument privilegiat al suveranității naționale, al credibilității internaționale, mai ales când se exercită într-un cadru multilateral, și un garant al independenței naționale, integrității teritoriale și al respectului tratatelor la care statul este parte.

Viziunea și realizarea concretă a apărării naționale sunt dependente de o serie de factori ce țin de fiecare stat național și pot fi repartizați în două categorii: factori materiali și factori imateriali.

3.1. Factori materiali și factori imateriali cu impact asupra conceiverii și organizării apărării naționale

Apărarea națională este concepută și realizată în funcție de o serie de factori de țin de geografia, populația, economia, istoria și cultura sa, de aici derivând și alte aspecte, precum cele politice, militare și de statut și rol internațional. Tot acest ansamblu de factori poate fi structurat în două categorii de bază: factori materiali și factori imateriali.

Factorii materiali includ: *resursele de bază; capacitatea militară; capacitatea economică; potențialul științific și tehnologic*.¹³⁹

Resursele de bază desemnează teritoriul și populația unui stat. Aici se au în vedere resursele miniere și energetice (auto-suficiente, excedentare cu posibilități de export, deficitare cu import), abundența și calitatea solului. Este vorba atât despre formele de relief ale țării care au o influență semnificativă asupra structurii forțelor armate

¹³⁸ *La politique de défense*, URL : <http://www.vie-publique.fr/politiques-publiques/politique-defense/organisation-defense-nationale/>, p.1.

¹³⁹ Pentru mai multe detalii, vezi Petre DUȚU, Cristina BOGZEANU, *Strategia militară a României în contextul noilor repere europene și euro-atlantice de securitate*, București, Editura UNAp „Carol I”, 2011, pp. 94-100.

(forte terestre, forțe aeriene, forțe navale), cât și despre terenul arabil, disponibil pentru agricultură. Populația țării, atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ, joacă un rol important în viziunea și organizarea apărării naționale. Dacă țara dispune de o populație numeroasă are resursele umane necesare și suficiente dezvoltării economice, dar și constituirii unei armate cu efective formate din persoane ce întrunesc în totalitate calitățile cerute pentru profesia militară.

Capacitatea militară se referă la posesia armei nucleare, vectori de purtare a încărcăturilor nucleare la țintă, efective militare profesionalizate suficiente, capabilități de proiectare a forțelor în orice teatru de operații, înzestrarea forțelor armate cu tehnică militară modernă și de vârf, apartenența sau nu la o alianță militară semnificativă.

Capacitatea economică desemnează ansamblul format din capacități de producție industrială și agricolă, infrastructuri dezvoltate, participare activă și consistență la comerțul internațional, capacități financiare deosebite – investiții, monedă puternică, capitalizare bursieră.

Potențialul științific și tehnologic, în calitatea sa de factor material include un învățământ general, liceal și universitar modern și dezvoltat, centre de cercetare-dezvoltare în toate domeniile de activitate, industrie modernă, îndeosebi în domeniul tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, industrie de apărare dezvoltată semnificativ.

Factorii imateriali ai conceiverii și organizării apărării naționale cuprind următoarele elemente componente: *coeziunea națională* (poate fi puternică sau slabă); *influența culturală* (prin istorie, modă, producție artistică, piața de artă, audiovizual, cinema, televiziune, jocuri electronice, ideologie politică sau religioasă); *influența asupra instituțiilor internaționale* (ONU și organisme specializate, G8, OECD etc.).¹⁴⁰

¹⁴⁰ Ibidem.

3.2. Sistemul factorilor cu impact asupra conceperii și organizării apărării naționale

Acest sistem apreciem că include factorii economic, socio-demografic, politic, militar și de mediu, implicit și pe cei materiali și imateriali.

3.2.1. Factorul economic

Acesta desemnează capacitatea statului de a asigura resursele materiale, financiare și umane, necesare și suficiente, realizării apărării naționale. În opinia noastră, factorul economic include în structura sa următoarele componente: *bogățiile naturale* de care dispune țara – minereuri diverse (de la minereu de fier la metale rare), hidrocarburi, cărbune, apă (rețea hidrografică, lacuri), terenuri arabile, păduri; *sistemul de producție, distribuție și consum* a bunurilor și serviciilor pe care le realizează; *relațiile economice cu alte state și alți actori economici*; *apartenența la diverse organizații economice*; *sistemul de conducere a sectoarelor economice strategice* (conducere și control exercitate total sau majoritar de instituțiile statului ori conducere efectuată prin intermediul instituțiilor statului abilitate în conformitate cu prevederile legilor referitoare la apărarea și securitatea națională); *sistemul de aprovizionare cu materiale strategice în caz de criză sau război*.

Dacă o țară dispune de bogății naturale suficiente sau peste necesar într-un sector sau altul atunci aceasta își poate asigura fundamentul material, financiar și uman necesar construirii unei apărări naționale capabile să-și realizeze cu succes misiunile ce îi revin. În caz că posesia de bogății naturale este modestă atunci statul caută mijloace să-și asigure resursele necesare apărării naționale pe alte căi (dezvoltarea unor activități economice în domenii de vârf, organizarea unei formări și dezvoltări armonioase și în consens cu cerințele pieței muncii interne și externe prin crearea unui sistem de învățământ competitiv, integrarea în diverse organizații economice regionale și mondiale, dezvoltarea activității în domeniul tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, îndeosebi prin pregătirea unei forțe de muncă înalt calificate).

În opinia noastră, *sistemul de producție, distribuție și consum a bunurilor și serviciilor* dintr-o țară are impact asupra apărării naționale. Dacă acest sistem încurajează munca productivă, mai ales

prin intermediul întreprinderilor mici și mijlocii, atunci nivelul de trai al populației este unul dacă nu bun cel puțin unul decent ceea ce se va reflecta în motivația cetățenilor în susținerea apărării naționale. Existența unui sistem axat pe polarizarea bogăției poate determina dificultăți în construirea apărării naționale, mai ales sub impactul efectelor fenomenului globalizării economico-financiare. De asemenea, apreciem că statul trebuie să dețină controlul întreprinderilor strategice și a resurselor necesare acestora. Trecerea acestora în posesia unor multinaționale poate crea probleme serioase în ceea ce privește realizarea unei apărări naționale eficace și eficiente, în orice moment și condiții¹⁴¹.

Relațiile economice cu alte state și alți actori economici regionali și internaționali permit unui stat să-și asigure bunurile materiale, serviciile și finanțele necesare funcționării optime a apărării sale naționale. De regulă, aceste relații favorizează dezvoltarea economică a tuturor actorilor implicați indiferent de natura proprietății asupra mijloacelor de producție.

Apartenența la diverse organizații economice este o componentă importantă a factorului economic. Ea semnifică cooperarea și colaborarea economică între state, inclusiv în producția de apărare. În plus, această apartenență permite compensarea efectelor negative ale globalizării economice și financiare.

Sistemul de conducere a sectoarelor economice strategice se referă la existența unei industrii naționale de apărare competitivă, în măsură să asigure mijloacele tehnice de luptă principale și resursa financiară pentru achiziționarea altora de pe piața externă. Experiența în domeniu de până acum a statelor pare să sublinieze necesitatea unui control riguros al statului asupra industriei naționale de apărare dar și a altor sectoare ori întreprinderi strategice cu rol semnificativ în producția de apărare.

Sistemul de aprovizionare cu materiale strategice în caz de criză sau război apreciem că ar trebui să aparțină statului sau să fie controlat de instituțiile statului. A lăsa piața să rezolve aprovizionarea cu materiale - de la hrană la mijloace tehnice – în caz de criză ar pune comunitatea respectivă în imposibilitatea de a gestiona adecvat, adică

¹⁴¹ Petre DUȚU, „Securitatea aprovizionării strategice naționale”, în *Impact strategic* nr. 4/2011, pp.119-124.

eficace, eficient, creator, responsabil și flexibil, o criză, indiferent natura acesteia sau un conflict armat.

Elementele componente ale factorului economic sunt interdependente și complementare. De aceea, funcționarea lor normală este benefică fiecărei componente în parte. Totodată, efectele funcționării acestor componente sunt cumulative indiferent de sensul evoluției lor.

3.2.2. Factorul socio-demografic

Apreciem că factorul socio-demografic are un impact deosebit de important asupra apărării naționale. În opinia noastră, el include în structura sa: *elemente imateriale* (coeziunea națională, consensul național, moralul individual, de grup și național, integrarea socială, sentimentele și atitudinile patriotice) și *elemente materiale* (populația țării).

Expresia *coeziune socială* desemnează starea unei societăți, a unui grup sau a unei organizații în care solidaritatea este puternică și legăturile sociale intense¹⁴². Coeziunea națională privește gradul de solidaritate și intensitatea legăturilor sociale între cetățenii statului național. Această solidaritate reflectă unitatea de voință a cetățenilor în ceea ce privește satisfacerea, apărarea și promovarea intereselor naționale. Existența coeziunii naționale reflectă nivelul de integrare socială a populației în societate, atașamentul ei față de națiunea căreia aparține și participarea activă, responsabilă și relativ constantă la viața socială. Cetățenii unui stat, de regulă, împărtășesc același ansamblu de valori, norme și reguli de viață.

Existența conflictelor sociale nu semnifică în mod necesar absența coeziunii sociale și naționale. Stările de criză sau război au probat că, în asemenea situații, se manifestă mai pregnant solidaritatea umană, coeziunea națională. Pentru Consiliul Europei coeziunea socială este capacitatea unei societăți de a asigura bunăstarea tuturor membrilor săi, reducând disparitățile și evitând marginalizarea¹⁴³.

¹⁴² *Cohésion sociale*, URL: http://www.toupie.org/Dictionnaire/Cohesion_sociale.htm.

¹⁴³ *La politique de cohésion de l'UE pour la période 2014-2020: propositions législatives*, URL: http://ec.europa.eu/regional_policy/what/future/proposals_2014_2020_fr.cfm

Consensul național reflectă existența și manifestarea la toți sau marea majoritate a cetățenilor unei țări a unor atitudini similare față de problemele majore cu care se confruntă aceasta¹⁴⁴. În opinia noastră, apărarea națională, cu tot ce înseamnă aceasta, reflectă existența consensului național.

Moralul, ca succesiune de stări prin care trece un individ, un grup, o comunitate umană în timpul pregătirii, derulării și după încheierea unei activități, se manifestă permanent prin încredere-neîncredere, optimism-pesimism, speranță-disperare etc.¹⁴⁵ El poate avea un nivel foarte înalt, înalt, mediu sau scăzut. Dacă nivelul său este foarte înalt sau înalt atunci angajarea cetățenilor, a grupurilor umane într-o sarcină socială este una constantă, entuziastă, responsabilă și permanentă. De regulă, un moral bun reflectă un consens și o coeziune națională similare.

Integrarea socială semnifică măsura în care cetățenii aderă liber și voluntar la aspirațiile, idealurile și interesele naționale¹⁴⁶. Pe de altă parte, integrarea constă în participarea activă în societate a tuturor bărbaților și femeilor într-o țară acceptându-i valorile, principiile, normele și regulile, precum și cultura și fiind egali în drepturi și îndatoriri pentru a asigura coeziunea societății respective¹⁴⁷. Practic, integrarea socială, și prin aceasta integrarea națională, semnifică trecerea, în vorbe și fapte, de la „eu” la „noi”. Cu alte cuvinte, o persoană sau un grup uman integrat social se identifică cu națiunea căreia îi aparține, devine și se manifestă ca un susținător constant, activ și responsabil al dezvoltării durabile a acesteia.

Sentimentele și atitudinile patriotice constituie o altă parte importantă a factorului socio-demografic. Ele definesc trăirile puternice și atitudinile pozitive stabile ale cetățenilor față de națiunea căreia aparțin și pentru care fac totul ca aceasta să prospere durabil și

¹⁴⁴ *Consensus*, URL: <http://www.linternaute.com/dictionnaire/fr/definition/consensus/>

¹⁴⁵ *The Definition and Measurement of National Morale and Morality*, URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00224545.1965.9922260?journalCode=vsoc20/>

¹⁴⁶ *Intégration*, URL: <http://www.toupie.org/Dictionnaire/Integration.htm>

¹⁴⁷ *L'intégration à la française*, Rapport du Haut Comité à l'Intégration, 1993

să existe etern¹⁴⁸. Sentimentele și atitudinile patriotice ies mult în evidență îndeosebi în situații deosebite când este vorba de o competiție sportivă internațională, un concurs de altă natură sau în stări de criză și/sau conflict armat.

În opinia noastră, coeziunea națională, consensul național, moralul individual, de grup și național, integrarea socială, sentimentele și atitudinile patriotice sunt permanent în raporturi de interacțiune și complementaritate. Astfel, o coeziune și un consens naționale înalte se reflectă pozitiv asupra moralului, integrării sociale și sentimentelor/atitudinilor patriotice. La rândul lor, un moral înalt, o integrare completă în societate și existența și manifestarea unor sentimente și atitudini patriotice conduc la o coeziune și un consens naționale similare ca valoare și sens.

Populația țării reprezintă totalitatea cetățenilor unui stat la un moment dat¹⁴⁹. În structura populației unui țări distingem trei mari grupe de vârstă: grupa 0-14 ani, grupa 15-64 de ani și grupa peste 64 de ani. Persoanele din a doua grupă sunt socotite active atât biologic, cât și economic, în timp ce persoanele aparținând grupelor de vârstă sub 15 ani și peste 64 de ani, sunt adesea socotite ca fiind sprijinite de altcineva, deoarece nu-și câștigă singure existența. Deci se poate afirma că cu cât grupele de 0-14 ani și 15-64 de ani sunt mai numeroase cu atât puterea unei țări crește: prima grupă asigură înlocuirea celor care se pensionează și/sau ies din sfera activității productive, iar grupa de vârstă 15-64 de ani este cea care dă forța de muncă activă economic a unei țări.

Pe de altă parte, cu cât o țară are o populație mai numeroasă cu atât cresc posibilitățile sale de a-și constitui o armată mare și puternică dar și cele de a produce mai multe bunuri și servicii. Prin intermediul acestora din urmă, statul își asigură resursele materiale și financiare necesare și suficiente construirii unei apărări naționale eficiente și eficiente. În plus, o populație numeroasă într-un stat se poate constitui și într-un element de descurajare a unui agresiuni armate împotriva sa. Totuși, o populație numeroasă presupune din partea statului, a

¹⁴⁸ Petre DUȚU, „Considerații asupra legăturii între interesul național și patriotism”, în *Impact strategic* nr. 3/2009, pp.23-27.

¹⁴⁹ A se vedea Petre DUȚU, *Populație mondială și securitate internațională*, București, Editura UNAp, 2005, cap. III și glosarul.

societății respective, o bună organizare a activității economice și nu numai atât pentru a se asigura cele necesare unui trai decent, cât și o ocupare eficientă și eficientă a persoanelor apte de muncă în activități utile lor și benefice comunității.

3.2.3. Factorul politic

Factorul politic desemnează ansamblul organizării politice interne a statului și al relațiilor internaționale al acestuia. Pe plan intern, avem de a face cu o organizare politică a societății, cu existența unor partide politice care, prin intermediul instituțiilor statele existente, odată cu cucerirea puterii politice prin alegeri libere și democratice, își pun în practică măsurile de guvernare. Într-un stat de drept, există o separare a puterilor sale: puterea legislativă, puterea executivă, puterea judecătorească. De asemenea, într-un astfel de stat presa, în calitatea sa de a patra putere, se manifestă constant, permanent și eficient de o manieră liberă, întotdeauna în numele binelui comun și al adevărului. Desigur, există și state de tip autoritar în care separarea acestor puteri nu există în realitate. În acest caz, se vorbește de o conducere autoritară sau chiar dictatorială a statului.

De aceea, și problema apărării naționale se pune diferit în fiecare tip de stat. În statul de drept, apărarea națională este de competența tuturor puterilor din stat. Astfel, Parlamentul emite și amendează legi referitoare la apărarea și securitatea națională de la organizarea Ministerului Apărării Naționale la legea privind participarea armatei la misiuni internaționale sub mandat ONU, de exemplu. Guvernul țării pune în practică aceste legi și se asigură că conceperea, organizarea, planificarea, conducerea apărării naționale este în strictă conformitate cu prevederile acestora. De regulă, fiecare partid sau coaliție care vine la guvernare are un program dedicat apărării și securității naționale. La rândul său, Justiția veghează și asigură respectarea prevederilor tuturor legilor privind apărarea națională.

În statul de tip autoritar, toate măsurile privind apărarea națională se adoptă de grupul aflat la putere printr-un sistem adaptat la interesele acestuia.

Factorul politic are și o *dimensiune internațională* ce se referă la apartenența statului respectiv la o alianță politico-militară, la tratate și parteneriate privind apărarea colectivă sau comună. Integrarea unui

stat într-o alianță politico-militară credibilă se face din dorința conducerii sale și cu acordul cetățenilor săi pentru a dispune de o apărare națională eficientă, capabilă să descurajeze orice agresiune militară. De fapt, aici, este vorba de adoptarea modelului de apărare colectivă. Aceasta din urmă constituie un deziderat al statelor care, din diverse motive – economice, militare, demografice, tendințe negative în evoluția mediului de securitate global – nu pot să-și organizeze o apărare națională eficientă.

Statele lumii se deosebesc între ele prin puterea economică și militară, prin suprafață și bogăția naturale, prin numărul de locuitori și nivelul de dezvoltare socio-economică. Aceste diferențe se reflectă semnificativ în capacitatea lor de a se apăra corespunzător de o agresiune militară externă sau de atentatele organizate de grupări internaționale teroriste. În același timp, toate statele, indiferent de caracteristicile definiției, doresc să asigure și să garanteze cetățenilor lor o viață și un trai liniștit, la adăpost de pericole și amenințări convenționale, neconvenționale, asimetrice și sau hibride. Atât pentru statele care nu au capacitatea de a-și organiza singure o apărare eficientă, prin care să garanteze securitatea locuitorilor lor, cât și pentru cele care doresc o apărare adecvată, soluția salvatoare o reprezintă intrarea într-un sistem de apărare colectivă¹⁵⁰. Pe de altă parte, apărare colectivă poate fi definită ca fiind o modalitate eficientă de garantare a caracteristicilor fundamentale ale unui stat, adică a independenței, suveranității și integrității teritoriale.

Dimensiunea internațională a factorului politic cuprinde și tratatele bilaterale ale statului cu alte state în materie de apărare, precum și parteneriatele constituite în acest scop.

3.2.4. Factorul militar

Acesta desemnează capacitatea militară a unui stat care se referă la: posesia armei nucleare; vectori de purtare a încărcăturilor nucleare la țintă; efective militare profesionalizate suficiente; capacități de proiectare a forțelor în orice teatru de operații; înzestrarea forțelor armate cu tehnică militară modernă și de vârf; apartenența sau nu la o alianță militară semnificativă.

¹⁵⁰ Constantin MOȘTOFLEI, Petre DUȚU, *Național și colectiv în apărarea României*, București, Editura UNAp, 2007, pp. 7-22, 29-45.

În opinia noastră, *posesia armei nucleare* are două efecte în plan militar: mai întâi, acționează ca un puternic factor de descurajare a unei agresiuni militare a oricărui stat fie el posesor al armei nucleare sau nu; apoi, face ca statul respectiv să aparțină „clubului select” al deținătorilor recunoscuți și acceptați ai armei nucleare. O asemenea apartenență, prin definiție, conferă statului respectiv un statut internațional înalt ce se traduce prin respectul suveranității, integrității teritoriale și independenței sale.

Existența unor vectori capabili să transporte la țintă încărcături nucleare denotă atât o înaltă capacitate de descurajare a oricărei agresiuni militare din partea unui stat sau grup de state, cât și posibilitatea unor acțiuni preemptive și/sau preventive ale unor atacuri armate.

Efective militare profesionalizate suficiente sunt un indicator al unei capacități militare eficiente, descurajatoare și eficiente în orice condiții de timp și situație. De fapt, astăzi, cele mai multe state au renunțat la recrutarea prin conscripție a efectivelor lor militare trecând la metoda voluntariatului care asigură, pe de o parte, reducerea personalului militar și civil din armată, și, pe de altă parte, constituirea unei forțe armate profesioniste.

Capabilitățile de proiectare a forțelor în orice teatru de operații sunt caracteristice unei armate moderne. Astăzi, majoritatea statelor democratice se implică activ, responsabil și constant în executarea unor misiuni internaționale de tip umanitar, de menținere, impunere sau restabilire a păcii, ori de reconstrucție post-conflict. În plus, comunitatea internațională este tot mai interesată de prevenirea crizelor și conflictelor armate, precum și de gestionarea lor adecvată. În realizarea ambelor obiective, o armată modernă are nevoie de mijloace prin care să-și transporte forțele în orice teatru de operații din lume.

Înzestrarea forțelor armate cu tehnică militară modernă și de vârf se constituie într-un alt element definitoriu al factorului militar. O armată înzestrată cu tehnică militară modernă este în măsură să-și organizeze o apărare națională și/sau colectivă, pe de o parte, și să-și îndeplinească responsabilitățile asumate în materie de apărare colectivă sau comună, pe de altă parte.

Apartenența sau nu la o alianță militară semnificativă apreciem că este un element definitoriu al capacității militare a unui stat.

Practic, apartenența la o alianță politico-militară recunoscută internațional, ca fiind puternică și capabilă să ofere membrilor săi sprijinul necesar și suficient în materie de apărare națională, este o necesitate absolută pentru statele care nu dispun de resurse umane, materiale și financiare necesare și suficiente organizării unei apărări naționale credibile.

3.2.5. Factorul de mediu

Acesta are un rol determinant uneori în asigurarea unei apărări naționale credibile, eficiente, permanente și durabile. De fapt, construcția sistemului de apărare națională trebuie să țină seama de formele de relief predominante ale țării, de rețeaua hidrografică, de densitatea populație în diferitele zone și climă. Astfel, stabilirea existenței și dimensiunii categoriilor de forțe armate apreciem că sunt dependente de mediu. De exemplu, forțe navale își fac statele cu fluvii și mări sau oceane la dispoziție. De asemenea, formele de relief dictează și structura forțelor terestre ale unui stat. Pe de altă parte, factorul mediu se implică și prin măsuri de protecție a sa atunci când se fac construcții destinate apărării naționale sau când au loc aplicații militare în teren cu trupe.

În opinia noastră, toți factorii menționați sunt interdependenți și complementari. De asemenea, se poate afirma că unii factori sunt dominanți în raport cu ceilalți. Astfel, factorii economic, militar și socio-demografic sunt întotdeauna dominanți în timp ce factorii politic și de mediu joacă un rol secundar dar, totuși important, în apărarea națională. Pe de altă parte, ei constituie un sistem deschis ceea ce semnifică o relație de feed-back internă dar și cu exteriorul. În acest mod, se pot aduce corecturile necesare optimizării acțiunii factorilor cu impact asupra viziunii și realizării apărării naționale.

CONCLUZII

Apărarea națională nu depinde exclusiv de factorii interni unui stat, ci și de factorii externi, de configurarea mediului internațional de securitate și de statutul și rolul pe care statul le deține pe scena internațională. Acest lucru este ilustrat de analiza concepției asupra apărării naționale în corelație cu poziția țării respective în balanța de putere existentă în acest moment. Astfel, optând în studiul de față pentru trei mari categorii de state – superputere, mari puteri, puteri emergente și state eșuate –, se observă că există o corelație puternică între statutul internațional al fiecărei țări și concepția și organizarea apărării naționale: dacă la nivelul superputerii (SUA), apărarea națională are la bază resurse umane și materiale semnificative, iar documentele programatice sunt clar structurate, în cazul puterilor emergente (în special Brazilia, India, China și Africa de Sud) există deficiențe fie de natură financiară, fie de natură umană sau chiar în ceea ce privește documentele oficiale ce stabilesc cadrul de organizare și desfășurare a apărării naționale. În ceea ce privește statele eșuate, analiza concepției asupra apărării naționale pe coordonatele utilizate în cazul celorlalte categorii de state se dovedește o sarcină dificilă, întrucât lipsa de transparență a procesului de guvernare determină și lipsa datelor consistente referitoare la aceste țări.

Este evident faptul că fiecare dintre aceste state își organizează și realizează apărarea națională, însă modalitățile proprii sunt diferite și sunt corelate atât performanțelor interne ale statelor respective, cât și statutului lor internațional ce, în esență, derivă din primele. Din acest punct de vedere, statele pot fi fie furnizori de securitate, fie generatori de insecuritate (este evident că poate exista și o categorie *neutră* din acest punct de vedere) deși, la nivel național, ambele categorii sunt considerate a fi furnizori de apărare națională.

Din analiza realizată în acest studiu se observă că statutul de superputere și cel de mare putere și/sau putere emergentă sunt corelate cu indicatori cu valori peste medie ai performanței statului, dar și cu rolul de furnizor de securitate pe scena internațională. În cazul statelor

eșuate, valorile unor astfel de indicatori sunt sub medie, iar statutul internațional este scăzut, aceste state având și rol de furnizor de insecuritate. Așadar, chiar dacă toate cele trei categorii de state analizate urmăresc realizarea apărării naționale, ele folosesc mijloace diferite de realizare. Superputerea, marile puteri și puterile emergente investesc resurse semnificative variate în realizarea apărării și securității naționale, în timp ce statele eșuate sunt prinse într-un cerc vicios al sărăciei și războiului.

Chiar dacă modalitățile de realizare sunt complet diferite și, în unele cazuri, chiar contradictorii, apărarea națională rămâne o obligație a fiecărui stat și un drept al cetățenilor săi. La aceasta contribuie nu numai surse din interiorul statului, ci și surse externe, precum organizațiile interguvernamentale regionale și globale (ONU, NATO, UE etc.). În acest context, se observă o pregnantă tendință a statelor lumii de a se orienta către o apărare colectivă solidară, dar fără a renunța la cea națională. Apărarea împotriva pericolelor și amenințărilor la adresa suveranității și integrității teritoriale a statului, independenței politice a acestuia și, în ansamblu, la adresa securității naționale rămâne în continuare fundamentală, însă concepția asupra apărării capătă valențe globale și regionale, statele având libertatea de a opta sau nu pentru una sau alta dintre formele de apărare colectivă sau comună. Opțiunea fiecărui stat, dar și viziunea și realizarea concretă a apărării naționale depind atât de factori materiali (resurse de bază, putere militară, capacitate economică, potențial științific și tehnologic), cât și imateriali (coeziune națională, influență culturală, influență din partea și asupra instituțiilor internaționale).

Așadar, putem considera că, în urma analizei realizate pe cele două coordonate – modalitatea în care statele concep și organizează apărarea națională și modalitatea în care organizațiile interguvernamentale influențează formularea și realizarea acesteia –, ipoteza centrală acestui studiu este verificată: apărarea națională, ca obligație a statului și drept al cetățenilor acestuia, este strict dependentă atât de factorii interni materiali și imateriali, cât și de caracteristicile mediului internațional de securitate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. DUȚU, Petre, *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2012
2. DUȚU, Petre și Cristina BOGZEANU, *Reforma instituțională a UE din perspectiva Politicii de Securitate și Apărare Comune*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2011
3. DUȚU, Petre și Cristina BOGZEANU, *Strategia militară a României în contextul noilor repere europene și euro-atlantice de securitate*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2011
4. DUȚU, Petre și Mihai-Ștefan DINU, *Politica europeană de securitate și apărare – cadrul de manifestare și dezvoltare a intereselor de securitate națională*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2007
5. GOODIN, Robert E. și Hans-Dieter KLINGEMANN (coord.), *Manual de știință politică*, Ed. Polirom, Iași, 2005
6. GRECO, Ettore; Nicoletta PIROZZI și Stefano SILVESTRI (coord.), *EU Crisis Management: Institutions and Capabilities in the Making*, Istituto Affari Internazionali, Roma, 2010
7. HIRSCHEY, Mark, *Fundamentals of Managerial Economics*, Cengage Learning, Ohio, 2009
8. HOPPE, Hans-Hermann (coord.), *The Myth of National Defense: Essays on the Theory and History of Security Production*, Ludwig von Mises Institute, Alabama, 2003
9. HUNTINGTON, Samuel P., „The Lonely Superpower”, în *Foreign Affairs*, March-April 1999, Vol. 78, nr. 2, pp. 35-49, EBSCO, International Security & Counter Terrorism Reference Center
10. MÖCKLI, Daniel (coord.), *Strategic Trends 2012. Key Development in Global Affairs*, Center for Security Studies, ETH Zurich, 2012, URL: www.sta.ethz.ch.
11. ROTBERG, Robert I., *Nation-State Failure: A Recurring Phenomenon?*, NIC 2020 Project, 2003
12. ROTBERG, Robert I. (coord.), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, 2003

13. SACHS, Jeffrey D., „The Challenges of a Multipolar World”, în *Social Europe*, 24.04.2012, URL: <http://www.social-europe.eu/2012/04/the-challenges-of-a-multipolar-world>
14. SARCINSCHI, Alexandra, *Rolul actorilor statali în configurarea mediului internațional de securitate*, Editura UNAP „Carol I”, București, 2010
15. SARCINSCHI, Alexandra, *Securitatea spațiului de interes: actori, instrumente și tendințe*, Editura UNAP „Carol I”, București, 2007
16. SNYDER, Glenn Herald, *Alliance Politics*, Cornell University, New York, 1997
17. International Security & Counter Terrorism Reference Center, *Military Technology* nr. 1/2012, EBSCOhost
18. National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, Decembrie 2012
19. The Fund for Peace, *Failed States Index 2012*, 2012
20. IHS, *Jane's Defence Budgets*, 2013
21. Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, Aprilie 2013
22. NATO, *Financial and Economic Data Relating to NATO Defense*, NATO Public Diplomacy Division, 2012
23. The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2013*, Routledge, London, 2013

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor: Daniela RĂPAN

Lucrarea conține 80 pagini.

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
Tel.: +41.021.319.56.49
Fax: +41.021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro, Website: <http://cssas.unap.ro>